БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген.

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1960 ч. ФЕВРАЛЬ 18 ЧЕТВЕРГ № 39 (4523).

Өртээ 20 көп.

ОБЛАСТЫҢ IX ПАРТИЯ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ БӨГҮН КЫЗЫЛ ХООРАЙГА АЖЫТТЫНАР.

Конференцияның делегаттарынга изиг байыр!

ОБЛАСТЫҢ ПАРТИЯ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Областың партия организациязы бодунуң ээлчеглиг IX конференциязынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ленинчи Төп Комитедин долгандыр кажангызындан-даа артык сырый каттышкан, организас талазы-биле улам быжыккан ужуражып турар.

СЭКП-ниң XX, XXI съездилериниң болгаш СЭКП ТК-ның ооң дараазындагы Пленумнарының төөгүлүг шиитпирлерин боттандырарынче ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле областың партия организациязы отчёттуг үениң дургузунда биче эвес чедишкиннерлиг болган. Тываның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери отчёттуг үениң дургузунда азы 1957 чылдазынга удур бараанныг тараның ниити чыылдазын 2 катап, эт бүдүрерин 6961 тонна хөй кылдыр, сүттү 15,3 хуу, дүктү 37 хуу көвүдедирин чедип алган, колхозларда болгаш совхозларда мыйыстыг бода мал 23 хуу, хой 30 хуу, хавлинар 47 хуу өскен.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле хөй-хөй колхозтар болгаш совхозтар бедик көргүзүглерни чедип алган. Чижээ, Каа-Хем районнуң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артели сөөлгү ийи чылдарның дургузунда эт бүдүрерин 10 катап, сүттү 2 катап, дүктү бүдүн чартык катап көвүдеткен, ол ышкаш Эрзин районнуң «Кызыл сылдыс» колхоз күрүнеге эт садар планын 1959 чылда 3,5 катап, дүктү 59 хуу кылдыр күүсеткен, күрүне мурнунга хүлээлгелерин күүседир талазы-биле Бии-Хемниң «Кызыл тараачын», Тес-Хемниң «Ак-Эрик» колхозтар база бедик көргүзүглерлиг болган.

Область үлетпүрүнүң бүдүрүп үндүрүп турар продукциязы 1957 чылдаазы-биле деннээрге 52 миллион рубль көвүдээн, көрдүнген планныг онаалдаларны областың бүдүрүлгелери ниитизи-биле ажыр күүседип келген болгаш продукцияның бот-үнезин элээн чиигеткен, 148 рационализаторжу, чаартыккы саналдар бүдүрүлгеге шингээттинген.

Ажылчы чоннарның материалдыг болгаш культура негелделерин хандырарының талазы-биле отчёттуг үеде база улуг ажылдар кылдыган. Сөөлгү ийи чылдарның дургузунда хоорайларга, ажылчын суурларга 45 муң дөрбелчин метр шөлдүг чурталга бажыңнарын база көдээ черлерге 2735 чурталга бажыңнарын ажыглалга киирген, ол үениң дургузунда чонуң кадык камгалалынга күрүне бюджединден берип турар акша-хөренги бүдүн чартык катап көвүдээн. Ажылчын, албан-хаакчыларның боттуг ажыл төлевири болгаш колхозчуларның күш-хүүнүнге алыр төлевири дыка бедээн.

Колхозчу араттарның культурлуг амыдырал-чурталгазын улам чаагайжыдар дугайында СЭКП обкомунуң V пленумунуң доктаалын ёзугаар ап чоруткан хемчеглер эки түңнелдерни берген. Колхозчу араттарны өглерден бажыннарже көжүрүп киирериниң айтырыы колдуунда үзе шиитпирлеттинген, колхозчу араттарның культурлуг деңнели дыка бедээн. Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң хереэнге көскү хемчеглерни областың партия организациязы отчёттуг үениң иштинде ап чоруткан.

Ооң-биле кады областың ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң хереэнде ам-даа улуг четпестер болгаш шиитпирлеттинмээн айтырыгларның бар болуп турарын айтыры чугула. Малдың уксаазын экижидип, ооң продуктулуг чоруун бедидер талазы-биле ап чорудуп турар хемчеглер ам-даа четпес. Областың колхозтары болгаш совхозтары ниитизи-биле 1959 чылда эт бүдүрер хүлээлгезин чүгле 82 хуу, сүттүүн чүгле 90 хуу күүсеткен. Чамдык районнар бо талазы-биле кедергей куду көргүзүглерлиг болган, ылангыя Бии-Хем району эт бүдүрер планын чүгле 66 хуу, Улуг-Хем району 68 хуу күүсеткен. Ол ышкаш дүк бүдүрериниң талазы-биле алган хүлээлгезин Бии-Хем, Таңды, Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик районнар күүсетпээннер. 1957 чылда турганынга деннээрге Сүт-Хөл району малдың баш санын 6 муң башка, кудулаткан.

Областың үлетпүр бүдүрүлге, тудуг болгаш транспорт, садыг организацияларының ажылында четпестер ам-даа хөй. Ылангыя Тожунуң, Каа-Хемниң болгаш Бай-Хаактың үлетпүр комбинаттарының бүдүрүп турар продукциясының бот-үнези чиигээрден түржүк улам улгадып турар. «Тыва-тудуг» трези чыл-чылда карылгалыг ажылдап келген. Областың хереглел кооперациязының шугумунда өре-самчыгдал ам-даа узуткаттынмаан.

Бо бүгү болгаш өске-даа четпестерниң үнүп кээп турарының кол чылдагааны болза партийжи организастыг болгаш массалыг ажылдарның деңнелиниң ам-даа ыракта куду болуп турары-биле, партияның чамдык райкомнарының удуртур ажылдакчыларының ажыл-хереги мергежилдиг эвес удуртуп, партияның болгаш чазактың директиваларын күүседиринче ажылчы чоннарны четпес мобилизастап келгени-биле тайылбырлаттынар.

Маңаа чижек кылдыр партияның Бии-Хем райкомунуң ажыл стилинде четпестерни чугаалап болур. Райкомнуң бирги секретары эш Савкин, райкүүскомнуң даргазы эш Агбаан олар ажыл-хереги кыры-биле удуртуп, кудуку ажылдакчылардан шыңгыы пегелде чок ажылдап турар. Эрткен 1959 чылда ол район күрүне мурнунга хүлээлгелериниң сүттен өскезин чаңгызын-даа күүсетпээн. Амгы үеде малдың чеми үстүп, кыштың эрткен үш айларының дургузунда 3 муң чыгам мал чудап өлген болгаш 5 муң ажыг баш мал харыксырап баксыраан болуп турар. Бо чижектиг фактыларны Тес-Хем, Сүт-Хөл болгаш өске-даа районнардан көргүзүп болур.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларын удуртуп турарының талазы-биле областың партия организациязының практиктиг ажыл-чорудулгазында бар четпестерни конференцияның делегаттары шөлээлиг шугумчүлел болгаш бот шугумчүлел-биле илередип, областың ажылчы чоннарының мурнунда салдынып турар сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээриниң талазы-биле боттарының тодаргай саналдарын бээрлер.

Областың IX партия конференциязы болза партияның XXI съездизинин болгаш СЭКП ТК-ның ооң дараазындагы Пленумнарының төөгүлүг шиитпирлерин күүседириниң талазы-биле бистиң областың ажылчы чоннары көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле чеди чылдың планныг онаалдаларын 5 чылда күүседирин хүлээнгеннер. Областың ажылчы чоннарының мурнунда салдынып турар сорулга болза ол бедик хүлээлгелерни ажыл-херек кырынга чугаа чокка күүседири дээш демиселге областың партия конференциязының шиитпирин чайгылыш чок күүседири болур.

Чепсегленнишкинни дүжүрери дээш совет хөй-ниити конференциязы ажылын дооскан

Тайбың камгалалының Совет комитединиң даргазы чогаалчы Н. С. Тихоновтуң «Совет улус чепсегленнишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрери дээш» деп илеткелин конференцияның киржикчилери февраль 16-да хуралга база-ла улуг идепкейлии-биле чугаалашканнар.

Конференцияның делегаттары дайынны болдунар арга чок кылыр, атомнуг болгаш водородтуг бомбаларны шенээрин соксадыр, чепсегленнишкинни дүжүреринiң айтырыын шиитпирлээр дээш демиселче кыйгырбышаан, чепсектиг күштерин чаңгыс талалыг кызырган Совет Эвилелиниң улуг үлегер-чижээ өске күрүнелерге орукту айтып турарын демдеглээннер.

ССРЭ-ниң хөй-хөй хоорайларында, даштыкыда: Кыдатта, Албанияда, ГДР-де, Польшада, Австралияда, Англияда, Бельгияда, Нидерландыларда, Барыын Германияда, Японияда болгаш өске-даа чурттарда тайбың талалакчылары чагааларынга конференцияның чедиишкинниг болурун күүсеннер.

Совет чепсектиг күштерни база дагын кызырганының болгаш ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадырының дугайында резолюцияларны, делегейниң тайбыңга ынакшылдыг күштеринге Кыйгырыгны конференция хүлээп алган.

Чепсегленнишкинни дүжүрери дээш совет хөй-ниитинiң конференциязы ажылын ооң-биле дооскан.

(СЭТА).

Часкы тарылгага белеткел

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң төп шанында үрезин арыглап турар 24 кижи киржикчилиг бригада эки ажылдаан. Олар 180 тонна кызыл-тасты, 8 тонна чинге-тараанны, 15 тонна арбайны, 28 тонна картофельди план ёзугаар арыглап дооскан.

Колхозчулар кукуруза тарыыр шөлдү өдек-биле чемишчидип турар. Парниктерже база ногаа шөлүнче шанак-биле өдек сөөртүп турар 70 харлыг О. Дас-Хуна хүн бүрүнүң ажыл-нормазын 170 хуу күүседип келген.

Н. С. Хрущевтуң Бирмада чеде бергени

РАНГУН. (СЭТА). Февраль 16-да, ук чернии-биле 12 шак 56 минутада (Москваныы-биле 8 шак 56 минутада) ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев болгаш ону үдеп чоруур кижилер Бирманың чазаның чалаанын ёзугаар Рангунда чеде бергеннер. Бирма Эвилелиниң президентизи У Вин Маунг, Бирманың Премьер-Министри Не Вин, Бирманың чазаанын кежигүннери, Бирманың хөй-ниити организацияларының төлөөлекчилери, ССРЭ-ниң Бирмада элчини А. М. Ледовский, Бирмада Совет албан черлериниң удуртукчулары, а ол ышкаш Рангунда турар дипломаттыг корпустуң төлөөлекчилери Н. С. Хрущевту болгаш ону үдеп чоруур кижилерни Мингаладон аэродромга кээп уткуп алганнар.

Бирма Эвилелиниң Президентизи У Вин Маунг болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев олар чугаалар солушканнар.

Совет-индий кады кылган дыңнадыг

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң Индияга чоруп турганы-биле холбаштыр совет-индий кады кылган дыңнадыгга Делиге ат салдынган.

Индияның президентизи-биле, оралакчы президентизи-биле, премьер-министри-биле болгаш чазаанын өске-даа кежигүннери-биле Н. С. Хрущев ужурашкан болгаш чугаалашкан деп дыңнадыгда чугаалап турар. Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун дыка кошкадырынга чедирип келген таарымчалыг бурунгаарлаашкыннар сөөлгү үениң дургузунда делегей байдалынга болган деп премьер-министр-биле ооң чугаалажыышкыннарынга демдеглээн.

Чепсегленнишкиннерни бүгү-ниити дүжүрер дугайында Н. С. Хрущевтуң саналдарын бедин-биле үнелеп көрүп турарын Индияның премьер-министри катаптап чугаалаан. Ол саналдар Индияның караанга көзүлдүр-ле, чогум утказыбиле алырга, делегейниң айтырыгларын шиитпирлээринге күш дөгевестиң принцивин боттандырарынче кыйгырыг болган.

Термоядролуг чепсекти болгаш массалыг узуткаашкынның өске-даа чепсектерин хоруудаарынга хамаарыштыр боттарының туруш-бодалдарын ийи премьер-министрлер база дагын бадыткалы. Ындыг-ла үр эвесте эрткен үеде чепсектиг күштерин база-ла мындыг янзылыг кызырганының соонда Совет Эвилелинде чепсектиг күштерни чоокта чаа кызырганын, селемени андазын кылдыр эде дарганнаар дугайында кижи төрелгетенниң кезээ шагдагы күзелин боттандырарынга чугула салыышкын кылдыр Индияга ынчалдыр үнелеп көрген.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев премьер-министр Дж. Неру-биле болгаш Индияның өске-даа күрүне ажылдакчылары-биле беседаларынга Индияның чорудуп турары нейтралитеттиг болгаш эвилелдерге киришпестиг политиказын бедин-биле үнелеп көрген деп дыңнадыгда чугаалап турар. Тайбың дээш демиселге Совет Эвилелиниң болгаш Индияның күжениишкиннерин каттыштырары улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун моон ыңай-даа чавырылдырарынга болгаш улустар аразынга кады ажылдажылганы хөгжүдеринге идиг бөөр чугула фактор болур дээрзин Н. С. Хрущев онаалап демдеглээн.

Кижи төрелгетенниң тайбың хөгжүлдезинин перспективалары олардан хамааржыр ындыг байдалдарны тургузарының хереэнге оларның чурттары боттарының эң улуг салыышкынын киирериниче чүткүүр деп бүүрелин премьер-министрлер айыткан.

Индий улустуң берге байдалын экижидер база элээн бедик болгаш соксаал чок бедип турар амыдырал деңнелин аңаа хандырар дээш хөгжүлдениң бүгү талаларынга Индияның кылып турар күжениишкиннерин көөр арганы амгы аян-чорук Н. С. Хрущевка берген. 1955 чылдың июньда Совет Эвилелиниге Индияның премьер-министринiң аян-чоруу-биле эгелээн индий-совет харылзааларның чаа эгезинге бо аян-чоруктуң түңнелинде ийи чурттарның аразында үреттiң ханызындан болгаш найыралдыг харылзааларны быжыглаарының хереэнге бурунгаар дыка улуг базымны демдеглеп турар чаа арын неметтинген деп дыңнадыгның түңнелинде чугаалап турар.

(СЭТА).

Совет Чепсектиг Күштерни база дагын кызырганының дугайында

Чепсегленнишкинни дүжүрер дээш совет хөй-ниити конференциязының

РЕЗОЛЮЦИЯЗЫ

Тайбыңга ынакшылдың эң чугула шиитпирин—Совет Эвилелиниң Чепсектиг Күштериниң үштүн бирин кызырар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң хүлээп алган Хоойлузун чепсегленнишкинни дүжүрер дээш совет хөй-ниити конференциязының киржикчилери изии-биле болгаш бир эп-сеткилдиг түүлдүгэүнүп тур. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың инициативазын ёзугаар ап чоруттунган ол мерген угаанныг болгаш дидим базымны ажылчыннар, колхозчулар, интеллигенция, совет хөй-ниитиниң бүгү кезектери бедик үнелеп көрген.

«Соок дайынны» чок кылырынга база чепсегленнишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүреринiң улуг программазын херек кырынга боттандырарынга идиг берип турар Совет чурттуң кайгамчыктыг өске-даа хемчегленнiң бо төлептиг уламчылалынга улус массалар, бүгү чурттарның депшилгелиг хөй-ниитизи байыр чедирип турар.

Чепсегленнишкинни дүжүрер дугайында дугуржулганы чедип алырын чиигедир төлээде, ам бүгү чурттар, бүгү чазактар, бүгү парламентилер харын шак ынчалдыр хөделир ужурлуг дээрзинге бүүрелдиг бис. Дайынның айыылын бичелеринче угланган ындыг дидим базымнар — ол дээрге күрүнелер аразынга бүүрежилгени быжыглаарының, улустар аразында дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының, дайынның кыжаныышкыны кезээ шагда читкен турар ындыг үени чоокшуладырының хереэнге салыышкын-дыр.

Чепсегленнишкинни дүжүрерин күзевейн турар кижилерниң, Совет Чепсектиг Күштерни база дагын дыка улуг кызырар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң төөгүлүг Хоойлузунуң ужур-дузазын бичелеринин болгаш утказын хажыдарын чүткүдүп турар кижилерниң ораладжыышкыннарын буруу шаап турар бис. Армияның болгаш флоттуң санындан 1.200.000 кижини эвээжедирин кандыг-даа чаалап алыкчы хемчеглерни планнавайн турар чүгле ындыг күрүне кылып болур. Харын кандыг-бир чазактарның армияларны кызырар хөөн чок чоруу дүрүм ёзугаар айыылыныышкынны болдуруп турар, ол чазактар болза боттарының политиказының чепсээ кылдыр дайын дугайын бодаарындан ойталаваннар.

Бүгү-ниити тайбыңны быжыглаарындан артык чугула сорулга чок. Быжыг тайбынче орук чепсегленнишкинни бүгү-ниити, бүрүн болгаш контрольдап дүжүрерин дамчыштыр болур. Армияларны болгаш дайын сорулгаларынга чарыгдалдарны кызырары, өскелериниң девискээрлеринде шериг баазаларын узуткаары, ядролуг чепсектиң шенелделерин чер болганга болгаш кезээ шагда соксадыры—ол бүгү хемчеглер бүгү күрүнелериниң чепсегленнишкиннерни бүрүн дүжүрер дугайында дугуржулга чедип алырын чиигедир.

Миллион-миллион солдаттар тайбың ажыл-ижинче ээй берзин! Миллиард-миллиард долларлар, фунт стерлингтер, франктар, рубльдер шериг албан черлериниң бюджеттеринден тудугнуң, улус өөредилгезиниң болгаш кадык камгалалының бюджеттеринче база кошкак хөгжүлделиг чурттарга дузаламчы көргүзеринче шилчиттинген турзун!

Чепсегленнишкинни дүжүрер талазы-биле «Оннуң комитеди» КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленнишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында резолюциязын күүседип, дайын чорударының бүгү чепсектерин узуткаарының үндезинин турзар делегей дугуржулгазын белеткээр деп идегелин конференция илергейлеп тур.

Кайгамчык улуг төөгүлүг чугула сорулганы күүседир алдар бистерге таварышты. Чепсегленнишкинни дүжүрери ёзулуг херек кырынга болган турарынче угланган практиктиг базымнар хүн бүрү кылдынып турзун. Совет Эвилелиниң чаа тайбың инициативазы делегейниң бүгү чурттарынга тодаргай улуг херектериниң эгези болзун. Чепсегленнишкинни дүжүрери бүгү-ниити болгаш бүрүн болур болзун!

Хмельницкий области Ленин аттыг колхозунуң патриоттуг эгелээшкини

СЭКП ТК-ның Бирги секретары Никита Сергеевич Хрущевка

Эргим Никита Сергеевич!

Хмельницкий областың Изяславск районунуң Радошевка суурунда Ленин аттыг колхозтуң баштаар чери болгаш партия организациязы, көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дугайында СЭКП ТК-ның декабрь (1959 чылда) Пленумунуң түңнелдерин чугаалажып, 1960 чылда — чеди чылдың ийиги чылында — Казахстанның күр чер шинтээдикчилеринге дүжүт ажаап алыышкынының талазы-биле дуза чедирер деп шиитпирлээн.

Бодунуң артелинге дүжүттү чогуур үеэзинде ажаап алгаш, күр черлер районнарына дузалап шыдаар четчир санныг мергежилдиг механизаторлар бистиң колхозта бар.

Биске айтып-ла бергени кандыг-даа ажыл-агыйга 10 комбайнларын соксаал чок ажылдаарын хандырар хире санныг мергежилдиг колхозчуларны ажаап алыышкынче чорударын хүлээнип тур бис.

Никита Сергеевич, бир эвес бистиң бо саналывыс хүлээттиниң болур болза, күр черниң байлак дүжүдүнге чидириг болдурбас төлээде биске тускайлаан шөлге баш бурунгаар белеткенгеш, ажаап алыышкынны организастыг, кыска хуусаада эртиреривисти Силерге бүүредип тур бис. Бистиң чаңгыс колхозувустуң бүдүн Казахстанга дузаламчызы ындыг улуг эвес деп үвени бистер билип турар бис, ынчалза-даа бистиң үлегеривисти Украинаның хөй-хөй колхозтары адерер дээрзинге идегеп турар бис, үүе дээрге оларда улуг болдунар аргалар база бар, ынчангаш Казахстанның күр черлер шинтээдикчилериниң дүжүттү ажаап алырынга болгаш тараана камгалап алырынга улуг дузаламчыны чедирген турар.

Ленин аттыг колхозтуң даргазы **Н. ЗАИКА.**

Ленин аттыг колхозтуң парторганизациязының секретары **Ю. ОСИПОВ.**

А. И. Микоянның Норвегиядан Москвада чедип келгени

ОСЛО. (СЭТА). А. И. Микоян Кубадан чанып ора Ослога ийи хүн турганының соонда февраль 16-да төрээн чуртунче үнүпкен.

Даштыкы херектер Министри Ланге, ДХМ-ниң болгаш өске-даа албан черлериниң харыысалгалыг ажылдакчылары, дипломаттыг корпустуң кежигүннери норвег болгаш совет туктар азып, шимээн аэродромга А. И. Микоянны үдээри-биле чедип келгеннер.

Аэродромга А. И. Микоян келгеш, Норвегияның премьер-министри Э. Герхардсенни болгаш даштыкы херектер министри Лангени ужуп үнүптеринге белен совет самолётту көөрү-биле чалаан. Самолёттуң техниктиг тургузуунуң дугайын корабльдиң командири аалчыларга тайылбырлаан.

А. И. Микоян ужуп үнүптериниң мурнунда, чалааны дээш норвег чазакка болгаш норвег улуска чүреэниң ханызындан өөрүп четтиргенин илереткен.

А. И. Микоянның демдеглээни болза, күрүне ажылдакчыларының аразынга харылзаалардың ажыктыынга идегелдиг болганы-биле бо чалаашкынга ол өөрээн. Совет Эвилелиниң болгаш Норвегияның улустарының аразында найырал улам хөгжүп, быжыгар дээрзинге идегелин А. И. Микоян илереткен. Бүгү делегейге тайбың дээш кады улам идепкейлиг демисежиринге күзелин А. И. Микоян илереткен. А. И. Микоянның ол күзелинге Ланге каттышкан.

Норвегияның премьер-министри Э. Герхардсенниң харыы медеглелинге чугаалааны болза: Силерниң Норвегиягa кээр деп шиитпирлээнiңерге база катап чүреэмниң ханызындан өөрүп четтиреримни күүзээр мен. Боттарыңарның бо хире кыска хуусааның дургузунда Норвегиягa турган үеңерде Силер Норвегияның кезиктамдыы-биле таныжып шыдаан боор силер дээрзинге идегеп тур мен.

Премьер-министр Герхардсен болза А. И. Микоянга болгаш ону үдеп чоруур кижилерге орук-суур Москвага эки чедерин күүзээн.

Самолёт Москваже углаап ужуп чорушкан.

* * *

Ол-ла хүн, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы А. И. Микоян «ИЛ-18» самолёт-биле Москвага ужудуп чедип келген.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Оралакчылары А. Н. Косыгин болгаш А. Ф. Засядько, ССРЭ-ниң Министрлери И. Г. Кабанов, Н. С. Патоличев, Күрүне комитеттериниң даргалары К. Д. Петухов, А. Н. Шелепин, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов болгаш өске-даа харыысалгалыг ажылдакчылар эш А. И. Микоянны Внуково аэродромунга кээп уткуп алганнар.

А. И. Микоянны аэродромга кээп уткаанларның аразынга Норвегияның ССРЭ-де элчини Х. Гундерсон база турган.

Областың IX партия конференциязының бөлүк делегаттары

Чурукта: (солагай таладан оң талазыынче) **О. М. Барыңмаа**—Барыын-Хемчиктиң «Совет Тываның беш чылы» колхозунуң саман мастери, **О. Т. Кирбээ**—Барыын-Хемчиктиң «Совет Тываның беш чылы» колхозунуң ногаа ажылдакчызы, **М. Б. Сепей**—Өвүриүн «Коммунизмче орук» колхозунуң хойжузу, **Б. Х. Мырлаа**—Тожунуң «Совет Тыва» колхозунуң сураглыг ачызы, **Д. К. Достай**—Өвүриүн «Коммунизмче орук» колхозунда школа башкызы, **В. С. Тамдын-оол**—Тожунуң «Совет Тыва» колхозунуң даргазы, **П. А. Сайын**—СЭКП Өвүр райкомунуң хереэженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи, **М. О. Сендажы**—Өвүр районнуң медфельдшери.

Фотозу С. Феоктистовтуу.

ЧЕДИ ЧЫЛДЫҢ ИЙИГИ ЧЫЛЫНДА

Партийжи амыдыралдың ленинчи норма-чижектерин сагыыр

Коммунистиг партияның болгаш делегейде бирги социалистиг күрүненин үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 90 чылын бо чылдың апрель 22-де демдеглеп эрттирер. Марксизмниң улуг теоретиги В. И. Ленинниң бүгү амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы—улустуң эрге-ажыктарынга кызыгаар чокка бараан болурунуң үлегер-чижээ болур.

Ленинниң ажылдап кылганы партийжи амыдыралдың дээп болбас норма-чижектерин болгаш партийжи удуртулганың принциптерин бистиң партиявыс бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдуруп турар. СЭКП-ниң XXI съездизиниң салган сорулгалары болза партия организацияларының ажылын улам ынай экижидерин, коммунистиннің чогаадыкчы идепкейин бедидерин, партияның болгаш күрүненің сагылга-чурумун быжыглаарын негеп турар. Ол негелдерни боттандырарда партияның бүгү организацияларынга СЭКП-ниң Уставында көрдүнген партийжи удуртулганың ленинчи принциптерин, хамыктың мурнунда дээди принцип болур коллективтиг удуртулганы болгаш партийжи норма-чижектерни эң шыңгыы сагыыры чугула.

Коллективтиг удуртулганың күжү чүдел дизе, ажылчы чоннарның калбак массаларының билиглеринге болгаш дуржулгазынга ооң даянып турарында болур. Партияның, күрүненің болгаш ажыл-агый организацияларының ажыл-чорудулгаларын коллективтиг чугаалажып көөр чорук кандыг-даа частырыгларны болгаш чангыс талалаар чорукту болдурбайн, эн-не шын шиитпирни үндүрерин хандырар. СЭКП ТК-ның катап тургузуп болгаш хөгжүдүп турары партийжи амыдыралдың ленинчи норма-чижектери болза, партия кежигүнү бүрүзү партияның политиказын илереткен, ооң шиитпирлерин боттандырары дээш бодунуң аргаларын бүрүн илередир, идепкейлиг ажылдаар ёзулуг демиселчи кылдыр, партийжи ажылдың ындыг байдалын хандырары болур.

Коллективтиг удуртулганың ленинчи принциви хамыктың мурнунда массага даянырын, ооң-биле доктаамал сүмележирин, партийжи амыдыралдың болгаш ажыл-чорудулганың эң чугула айтырыгларын чугаалажып көөрүнге болгаш шиитпирлээринге партийжи массаның идепкейлиг киржирин негеп турар. Херек кырында ол болза, партия хуралдарын, партия комитеттериниң пленумнарын эки белеткеп, бедик деңнелге үргүлчү чорудары болур.

Сөөлгү үеде хоорайның партия организациязы СЭКП хоркомунуң пленумнарын, партия организацияларының хуралдарын чорударының практиказын эдээн экижиткен. Ол хуралдарны болгаш пленумнарны СЭКП-ниң Уставынга дүүштүр үргүлчү чыылдырып, оларны белеткээринге партия активин калбаа-биле киириштирип турар апарган. Хоркомунуң пленумнарынга болгаш партия организацияларының хуралдарынга эң-не чугула болгаш амыдыралга холбашкан айтырыгларны чугаалажып турар. Анаа коммунистер боттарының бодалдарын илередип, саналдарын чугаалаар болгаш шын шиитпирлерни кады хүлээп алыр ындыг байдалдар хоорайның барык бүгү партерганизацияларында ам тургустунган.

1960 чылдың социалистиг хүлээлгелериниң дугайында ажылды хоорайның бүдүрүлгелеринде, транспорт болгаш тудуг организацияларында партия организациялары чоокта чаа чоруткулаан. Коммунистериниң болгаш партия кежигүнү эвес активтиң саналдарын болгаш сүмелерин кичээнгейлиг өөренип көрген чорук, чеди чылдың ийиги чылының планын хоорайның транспорт организацияларының талазы-биле ноябрь 7-ге, үлетпүр бүдүрүлгелериниң—декабрь 1-ге, тудуг организацияларының — декабрь 25-ке чедир күүседип болур ындыг хүлээлгелерни алырын оларга хандырган.

Партия хуралдарын үргүлчү чыыдырып турар апарган чорук хоорайның мурнунда тургустунган сорулгаларны шиитпирлээринге коммунистерниң идепкейин дыка бедиткен. Эрткен чылын Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары болгаш бригадалары атты чедип алыры дээш бүдүрүлгелерге өскээн шимчээшкиниң эгелекчилери коммунистер болганнар. Бо чылын оларның инициативазы-биле электроэнергия чарыгдалдарынга, өнүүг металлдарга, тудуг материалдарынга камналга дээш чаруш эгелеп үнген. Хоорайның бүгү ажылчы чоннары деткээн, коммунистерниң ол үнелиг инициативазы болза чеди чылдың ийиги чылында 300 муң чыгам киловатт-шак электроэнергияны болгаш 250 муң ажыг рубльдиг тудуг материалдарын камнап алыр арганы биске хандырар.

Хоорайның ажыл-агый удуртукчуларының хөй нуруузу ленинчи негелделер ёзугаар ажылдың стилин болгаш методун сайыраңгайжыдар дугайында СЭКП ТК-ның айтыышкыннарын удуртулга болдурбушаан, массаның үнүн дыннап, боттарының ажылын чорударда партия, профэвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларынга даянып турар апарганнар. Бүдүрүлге иштинде ажылды ханы болгаш бүгү талазы-биле билип, тургустунган сорулгаларны шиитпирлээринче коллективти эдээн мергежилдиг углап башкарарынга удуртулганың ол методу дузалыг болуп турар.

Чижээ, типографияның директору эш Бергер, көдээ ажыл-агый транспорт АТК-зының, № 2 АТК-ның начальниктери эштер Громов, Круговой болгаш чамдык өске-даа удуртукчулар боттарының бүгү ажылын чорударда хөй-ниити организацияларынга доктаамал даянып турарлар.

Удуртулганың дээди принциви болур коллективтиг чорук чангыс аай башталгага чүгле чөрүшпес эвес, харын бүдүрүлгениң, албан чериниң удуртулгазын чаасказан башкарар эргелиг база тодаргайлаттынган ажылы дээш түскай харыысалгалыг чангыс кижи боттандырарынга ол чорук шуут дүгжүр деп В. И. Ленин өөреткен. «Чугаалажып көөрүн кады чорудар, а харыысалгазы — чангыс кижээ турар» деп В. И. Ленин чугаалаан. Кол айтырыгларны чугаалажып көөрүнге коллегиалдыг болурунуң эргежок чутулазы ышкаш, ажыл чылзыышкының боллурбас төлээде, харыысалгадан үштүнүп болбас чорукту хандырар төлээде, чангыс кижи харыылаар болгаш чангыс кижи айтыышкын үндүрер чурум база эргежок чугула болур деп, ол айтып чораан.

Херек мындыг болуп турда-ла удуртулганың ол негелдезин уттуп турар эштер бисте база бар. Чамдык партия организациялары хуралдарынга чугула айтырыгны чугаалашкаш, чогуур шиитпирлерни үндүрүп база тодаргай хемчегларни төлевилээш, оларны боттандырарының талазы-биле харыысалгалыг кижилерни томуйлап турза-даа, ол шиитпирлер үр үе иштинде күүселде чок артар таварылгалар практикадан илереп турар. Бо чоруктуң чылдагааны чүде болурул? Ооң чылдагааны колдуунда-ла шиитпирниң күүселдезинге шыңгыы контрольдуң доктааттынмайн турарында, алдынган хемчегларни боттандырарынга харыысалгалыг кижилерден чогуур негелдени кылбайн турарында.

Чижээ, областың коммунал ажылагый килдизиниң АТК-зында партия организациязы (секретары эш Лошенко) автотранспортуң техниктиг ажаалдазын болгаш ажыглалын экижидер хемчеглер дугайында айтырыгны эрткен чылын партия хуралынга хөй катап чугаалашкаш, чугула хемчегларни төлевилеп турган. Ынчалза-даа партбюронуң контроль чогундан шиитпирлерниң хөй кезии күүсеттинмейн саазын кырында артыкылаан. Автомашиналарны, ылаңгыя ыяш сөөртүр машиналарны ажыктыг кылдыр ажыглаарының айтырыы амдыгаа чедир шиитпирлеттинмээн. Хүлээп алдынган шиитпирни амыдыралга боттандырары дээш организакчы ажылды шыңгыы чорударын партийжи амыдыралдың ленинчи норма-чижектери негеп турда-ла үстүнде ышкаш четпес чоруктуң фактыларының өске-даа парторганизацияларда илереп турары хараадан-чыг.

«Коммунал тудуг» трезинде партия организациязы коммунистернин политиктиг өөредилгезин дыка багай удуртуп турар. Ында тургустунган агар политика бөлгүмүнүң (пропагандизи эш Литвиненко) дыннакчыларының чамдык кезии келбейн, кичээл үзүктелип турда, партия организациязының секретары эш Кобяков ол четпес чорукту дораан эдер, коммунистерниң өөредилгезин чурумчудар хемчегни албайн, ук айтырыгны дараазында болур партия хуралынга чедир сонгаарладып турган чорук ажылдың оперативтиг эвезин херечилээн. Бүгү-ле айтырыгларны коллективтиг чугаалажыры-биле кады хүн бүрүнүң практиктиг айтырыгларын удуртукчу кижи чааскаан шиитпирлеп болур, шиитпирлээр-даа деп, партийжи амыдыралдың ленинчи норма-чижектериниң негелдезин эш Кобяков билбейн турган.

Дагдынган ажылынга удуртукчуларның харыысалгазын бедидер төлээде, күүселденин хынаалдазын болдунар-ла арга-биле экижидип, сайыраңгайжыдары эргежок чугула. Ол чорук чулчурукчуларны болгаш хөй аазаашкын кылырларны сойгалап илередиринге дузалыг. Ооң-биле кады шиитпирни күүседип турар кижилерге хүн бүрү практиктиг дуза чедирер арганы база хандырар деп В. И. Ленин өөредип чораан.

Коллективтиг удуртулганы удуртукчуларның болгаш ажылдакчыларның хүлээнген ажылынга харыысалгалыг болурунга шын дүүштүрер чорук массаның идепкейин болгаш бот-тускайлаң чоруун бедидер, чеди чылдың ийиги чылында ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле хоорайның мурнунда тургустунган сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээр арганы хандырар.

Партийжи амыдыралды улам ынай демократчыдары, боттарының бодалдарын хостуу-биле чугаалаар арганы партия кежигүннери бүрүзүнге хандырары—эң чугула ленинчи негелде болур, ону хажык чокка сагыыры чугула. Айтырыгларны чугаалажыры ажыл-чорудулганың программазын ажылдап үндүреринге эргежок чугула. Ол программаны шиитпирге бижип алганда ону боттандырары дээш шыңгыы ажылдаары негеттинер. Ажыл-хереги хостуг чугаалажырын, чангыс эп-сеткилдиг хөделип ажылдаарын Ленин партиядан негеп чораан. Удуртулганың болгаш партийжи амыдыралдың ленинчи принциптерин хажык чокка сагыыры—партия организациязы бүрүзүнүң чедиишкинниг ажылынын магадылалы ол болур.

П. КИСЕЛЕВ,
СЭКП Кызыл хоорай комитединиң секретары.

Чаа-Хөл район—чеди чылдың ийиги чылында

СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң доктаалын болгаш Пленумга эш Н. С. Хрущевтуң илеткелин Чаа-Хөл районнуң ажылчы чоннары таныжып чугаалашкаш, чеди чылдың ийиги чылы — 1960 чылда районнуң көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни алганнар.

Бо чылын мыйыстыг бода малдың баш санын 17 хуу, ооң иштинде саар инектерни — 14 хуу, хой биле өшкүнү — 17 хуу, хаванны — 5,5 хуу өстүрер. Эт бүдүрерин көвүдедир төлээде 1000 баш мыйыстыг бода малды, 14944 баш хой, өшкүнү одарладыр семиртилгеге тургузар, 1370 хаванны семирти азыраар.

Бо чылын ортумаа-биле саар инек бүрүзүнден 1400 кг сүттү, хой санындан 2150 грамм дуктуг алыр. 1960 чылда көрдүнген планга удур алырга, күрүнеге эштти 33 хуу, сүттү 37 хуу, дуктуг 11,3 хуу хойну саткан турар.

Мал ажылының талазы-биле чамдык фермалар болгаш мурнакчы малчыннар районнуң деңнелинге алырга эдээн бедиткен хүлээлгелерни алганнар. «Найырал» колхозтуң Кара-Талда сүт-бараан фермазы инек бүрүзүнден 1500 кг сүттү саар. Ында саанчылар Дамдың Чечек, Каваа Чечек, Ооржак Саара олар боттарынга быжыглаан инек бүрүзүнден 1600 — 1800 кг сүттү саарын хүлээнгеннер. «Бурунгаар», Ленин аттыг колхозтарның фермалары база ол ышкаш хүлээлгелерни алганнар.

«Найырал» колхозтуң хойжузу эш Балган эрткен чылын төрүүр 100 хой бүрүзүнден 150 хураганны камгалап ап, районнуң хойжуларында эң бедик көргүзүглүг болган. Ол хойжу бо чылын 100 хойдан 160 хураганны, бир хойдан-на 2,5 кг дуктуг алырын, бодунуң күжү-биле 10 тонна сигенни белеткеп, кыштаан боду септеп алырын хүлээнген. Амгы үеде эш Балгановтуң коданында төрээн 170 ажыг хойнуң хураганы менди алдынган болгаш баштай солдаан хойларны кошкарлар-биле эдериштирип эгелей берген. Ленин аттыг колхозтуң хойжузу Шактар-оол 100 хойдан-на 150 хураганны, хой бүрүзүнден 2 кг дуктуг алырын, 10 тонна сигенни белеткээрин хүлээнген. Бо хойжулар боттарының аразында социалистиг чарыштыг. Дуржулга солчуру-биле чоокта чаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Лопсанчапка барып, ооң ажылы-биле танышкан.

Чер ажылын хөгжүдер талазы-биле район 1960 чылда 10900 га тараа культураларын 7 — 8 ажыл хүннеринде тарып доозар болгаш гектар бүрүзүнден 16 центнер дужуттуг өстүрүп ап, күрүнеге 7 муң тонна эки шынарлыг тарааны садар. Хөрзүннүң үнүш-дужуттуун бедидери-биле тарылга шөлдеринге 6500 тонна өдекти төгер.

«Бурунгаар» колхозтуң Шанчыда № 2 хову бригадазының (бригадири эш Ак-Лама) кежигүннери хурал кылган, 1600 га тараа культураларын 6—7 ажыл хүнүнде бедик агротехниктиг деңнелге чүгле сорттуг үрезиннер-биле тарып доозар болгаш гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 25 центнер дужуттуг алырын, күрүнеге 2 муң тонна эки шынарлыг тарааны садарын хүлээнген.

Кукуруза тарылгазын районга 700 га чедирер болгаш гектар бүрүзүнден 300 центнер ногаан массаны өстүрүп алыр. Кукуруза тарылгазын эрткен чылын андарып белеткээн болгаш өдек төп чемишчиткен черлерге чорудар.

Мал болгаш чер ажылын хөгжүдер, оларның продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле фермалар, бригадалар, тус-тус кижилер аразында социалистиг чарыш калбарган.

Ынчалза-даа хүлээлгелер алыры ажылдың чүгле эгези, а кол чүве—оларны чедип алыры дээш ажылды организастаары болур. Алдынган хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседирде хамыктың мурнунда мал болгаш чер ажылында бар четпестерни узуткаарының хемчегларын алыры чугула. Чүгле январьда 257 баш улуг, биче малдар өлген чорук малдың баш санын өстүрериниг улуг моондак болуп турар. Четчир мал чемнерин чөп ажыглаваны-биле «Найырал» колхоз 139 баш малдан когараан. Ол колхозтуң удуртукчулары эштер Намай, Седен олар малдың хорамчазын дораан соксатпас болза, бедиткен хүлээлгелерни чедип алыры бергедээр дээрзин боданза чогуур.

Сүт саалдазын эрткен чыл-биле деңнээрге район ниитизи-биле бо чылын инек бүрүзүнден 18 кг көвүдедир сорулга салдынган турбуже, Ленин аттыг колхоз харын-даа 2 кг кудулаткан. Ол чорук колхозтуң удуртукчулары эштер Чамбал-оол, Балчый-оол оларның сүт саалдазын бедидер дээш хемчег албайн, ажылдың иштинче ханылап кирбейн турарын айтып турар.

Эт бүдүрерин көвүдедириниг бир улуг курлавыры — хаван ажылын хөгжүдеринче чогуур кичээнгей бисте ам-даа салдынмайын турар. Чаңгыс январьда «Бурунгаар» колхозтан 20 хаван өлген.

Чер ажылының талазы-биле улуг сорулгалар салдынган турда-ла колхозтарда тараа культураларының үрезиннери ам-даа чажар шынарынга чедир арыглаттынмаан. Ылаңгыя «Найырал» колхозта кызыл-тас үрезини безин арыглаттынмаан, көдээ ажыл-агый машиналарының септелгези база сожум чоруп турар. Районнуң кайы-даа колхозунда тараа шөлдеринге чемишчидилге төгер ажыл онза багай чоруп турар.

Бо бүгү четпестерни чайладыр талазы-биле шиитпирлиг хемчегларни алыры колхозтарның баштаар черлериниден, партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарындан негеттинип турар.

Районнуң ажылчы чону 1960 чылда чаа-чаа чедиишкиннер дээш демиселге кожазы — Улуг-Хем районнуң ажыл-ишчилерин социалистиг чарышка кыйгырган.

Т. БЕГЗИ,
СЭКП Чаа-Хөл райкомунуң секретары.

Бисте курлавырлар бар

Кызылдың ыяштан эт-херексел кылыр фабриказының ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары чеди чылдың баштайгы чылында чедип алган чедиишкиннерин быжыглаваашаан, 1960 чылдың планын хуусаа бетинде күүседир дээш күжениишкиннинг ажылдап турарлар. Бистер бо чылдың бүдүрүлгеге онаалдазын ай бурунгаар күүседир деп бедиткен хүлээлгени алган бис. Алдынган хүлээлгениң күүсеттинип болурун январь айның түннелдери көргүзүп турар.

Фабриканың ажылчыннары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, бүдүрүп турар продукцияның шынарын экижидер дээш иштики курлавырларны ажыглалга киирип турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш демиселдиң бирги одуруунда коммунистер болгаш комсомолчулар туржуп турарлар. Бо талазы-биле чамдык ажылчыннар тодаргай ажылдарны кылган. Маңаа холбаштыр мындыг чижекти көргүзүп болур. Станочник коммунист эш Ашихмин бүдүрүлге черинде хоочун ажылчыннарның бирээзи. Ол ам фабрикада 17 чыл улаштыр ажылдап келген. Бо үениң иштинде ооң эвээш эвес чаартыкчы үнелиг саналдары ажыглалда кирген. Эрткен чылын эш Ашихмин ыяш хоюглаар алгыны камнап алыр дугайында санал киирген. Ол саналды фабриканың администрация чери деткээн. Ук саналды бүдүрүлгеге ажыглаан түннелинде эвээш эвес камналганы алган бис.

Бүдүрүлге чорудулгаларын механизастаар болгаш хол-биле кылыр ажылдарны механизмнериң күжү-биле солуур сорулга бистиң коллективтиң мурнунда салдынган. Бо сорулганы чедип алырынга бүгү курлавырлар болгаш аргалар бисте бар. Чижээ, будуур цехтың ажылын механизастааш, оортан эвээш эвес камналганы ап болур.

Н. СТРЕЛЬНИКОВ,
фабриканың чазаныкчызы.

Коммунистиг ёзу-биле

Чеди чылдың Тывада чаа тудугларының бирээзи болур «Тыва дагдугу» комбинаттың тудуунга Ак-Довуракты аныяктары мурнакчы киржип, улуг сорук кириишкиниг ажылдап турар. Бистиң дашчылар бригадазында 13 кижи бар. Дашчының тускай эртемин билир кижи 1958 чылдың апрельде чүгле 3 турган. Ам бригаданың бүгү кежигүннери 5—7 разрядтарның дашчы мергежилин шинээдип алган.

1959 чылда чуртталга бажыңнарын тудар планны бригаданың кежигүннери 198 хуу, а бо чылдың январьда онаалдазын хуусаа бетинде 180 хуу күүседеткен. Коммунистиг ёзу-биле ажылдаарын, чурттаарын болгаш өөренирин аныяк дашчылар 1958 чылда шиитпирлеп алган. Боттарынга алган бедиткен хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседип турарын барымдаалааш, бистиң бригадавыска коммунистиг күш-ажыл бригадазының бедик адын эрткен чылын тывыскан.

Тыва областың партия конференциязынга күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш чарышты калбартпышаан, январьның баштайгы он хонуунда онаалдазын бригаданың кежигүннери 200 хуу ажыр күүседип, тудуг ажылдарының шынарын бедиткен. Ылаңгыя бригаданың кежигүннери эштер М. Маадыр-оол, Я. Монгуш, М. Кан-оол, В. Канчыыр, М. Демир-оол болгаш өскелердаа эң мурнакчы ажылдап, бедик көргүзүглерни чедип алган.

М. КАРА-ООЛ,
коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири.

Колхоз бүдүрүлгезинде коммунистер

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» көдээ ажыл-агый артелинде партия организациязы коммунистернин күжүн колхоз бүдүрүлгезинин шиитпирлиг участоктарында шын быжыглаан. Организацияның 8 коммунистери мал ажылында, эдээн хөй кижи ховуу болгаш тудуг бригадаларында доктаамал ажылдап турар. Чижээ, малчын коммунистер эштер Хирлиг, Кашпына, Өлзей-оол олар ниитиниң малының ажаалдазын экижидери, ооң чаш төлүн бүрүн камгалап алыры дээш боттарының мурнакчы үлегер-чижээн үргүлчү илередип турарлар.

Партия организациязы колхозтуң баштаар чери-биле (даргазы эш Кудурукпай) кады ниитиниң бүдүрүлгезинге коммунистерни болгаш колхозчу активти чөп организастап келгениниң түннелинде «Мурнакчы» колхоз эрткен чылын күрүне мурнунга хүлээлгелерин хуусаа бетинде — эштти 100,7 хуу, сүттү—110 хуу, дуктуг—124,9 хуу, тараганы—130 хуу күүсеткен.

Тудуг ажылында коммунистер Дамчай, Семис-оол, Арагачы, Сарыг-оол олар ук ажылды үр чылдарда чорудуп, боттарының билиг-мергежилин өскелерге дамчыдып берип келген.

Колхоз организастатынып тургустунга-ла тос чыл ажып турар. Бо үениң иштинде ооң сууру дыка сайзыраан. Ында бүгү колхозчулар чаагайжыды кылдынган чаңгыс аай хевирлиг чуртталга бажыңнарлыг. Суурда 400 ажыг өөренгичилиг ортумак школа, 350 олуттуг көдээ клуб, 2690 ажыг кезек ном фондулуг библиотека, эмнелге салбыры, ясли, мал эмнелгези электростанция, гостиница, столовая, дээрбе, хлеб быжырар черлер, чупар бажың болгаш паникмахерская доктаамал ажылдап турар.

«Колхозчу араттарның культуразын бедидер болгаш амыдыралчуртталгазын экижидер дугайында» СЭКП обкомунуң V пленумунуң доктаалын боттандырар дээш партия организациязы болгаш Шуй көдээ Советди (даргазы эш Чамый) чамдык ажылдарны кылган. Эрткен чылын суурга 26 чуртталга бажыңнарын немей тудуп, 64 бажыңнарны крышалап, кладовкалаан, 10 кудуктарны каскан, 20 ажыг арыгланыр черлерни, чуунду төгер 75 онгарларны кылгылаан. Колхозтуң баштаар чери четчир хемчээлдиг чугайны, а ол ышкаш бажың иштиниң херекселдери — стол, сандайларны, иштики рамаларны бүдүрүп белеткээш, хереглээн колхозчуларга оларны берип турар.

Партия организациязы малчыннарның ажылынга бодунуң кичээнгейин доктаамал салып келген. Ыраккы одарларда кадарчыларның чагыткан солуннарын, журналдарын чедирбишаан, оларның ортузунга масса-политиктиг ажыл чорудар ийи коммунистерни томуйлап турган.

Колхозчулар амгы үеде ниитиниң малының кыштаглаашкынын чедиишкиниг чорудары, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алыры, часкы тарылгага бүгү белеткел ажылдарын эң дүрген доозары, а ол ышкаш бо чылдың тудуг материалдарын болгаш одаар ыяшты март 1-ге чедир бүрүн белеткеп алыры дээш коммунистернин башталгазы-биле улам-на күжениишкиниг демисежип турарлар.

С. ШЫДЫРАА,
колхозта партия организациязының секретары.

Чеди чылды хуусаа бетинде

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң төөгүлүг чеди чыл планының ийиги чылының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыш Чадаананың райүлетпүр комбинадының эр, хереезен ажылчыннарының ортузунда калбарган. Бо сорулганы чедип алыр дээш бо чылын улам эки ажылдавышаан, чыл планын декабрь 1-де бүрүн күүседирин, пландан ажыр 200 муң рубльдиг продукциязын бүдүрерин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүгенинге удур 3 хуу бедидерин, бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның шынарын улам экижидерин база ооң бот-үнезин 3 хуу чиигедирин, пландан ажыр 30 муң рубльдиг орулгазын алырын хүлээнип алгаш, комбинаттың коллективи эрестиг ажылдап турар.

Областың партия конференциязынга күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш комбинаттың коммунистери, комсомолчулары болгаш бүгү ажылчыннары боттарының аразынга чарышты калбартпышаан, бо чылдың январьда ниити продукция бүдүрер планын 105,6 хуу, бараанныг продукцияны — 121,8 хуу күүсеткеннер. Комбинаттың аныяк ажылчыны комсомолчу Күжүгет Кан-оол, тракторист эш В. Кузнецов, дааранымкчы эш Г. Баинова, ажылчыннар эштер Б. Калдар-оол, И. Кадников олар коллективте калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

Чеди чылдың ийиги чылының онаалдазын декабрь 1-де бүрүн күүседир дээш улам эки ажылдаар бис.

В. ЦВЕЛЕВ,
Чадаананың райүлетпүр комбинадының директору.

Хар улуг черде

Бо чылын Эрзин районнуң колхозтарының одар шөлдеринде хар улуг дүшкен. Кыштың айыылындан малдың баш санын хоратпас дээш колхозчулар янзы-бүрү арга-биле шиитпирлиг демисежип турар.

«Кызыл сылдыс» колхозтуң малчыннары ол талазы-биле онза чүткүлдүг ажылдап келген. Одарларны харын трактор-биле болгаш аът-биле далбыйлап, хойнуң оът тып чиир аргазын хандырып, күжү баксыраан хойларны азыраарынче болгаш ажаарынче бүгү колхозчуларның күжүн мобилизастап турар.

Чурукта: хойжу Б. Бырыс-Хөөнүң одарында хар далбыйлаашкыны.

Фотозу **С. Гавриловтуу.**

Георгий Павлиновтуң комплексиг бригадазы «Тыва тудуг» трезинде мурнакчы бригадаларның бирээзи. Бригада 1960 чылдың январь айның планын 186 хуу күүсеткен.

Чурукта: бригаданың мурнакчы дашчылары А. Арзаев (мурнунда) биле Н. Ершовтуң ажылдап турары. Фотозу **А. АЙРНИИ.**

ЧАА-ЧАА ЧЕДИИШКИННЕР ДЭЭШ!

Чөөн-хемчикчилер алган хүлээлгезин эрестиг күүседир

Бүгү совет улус-биле кады Чөөн-Хемчик районнуң ажылчы чоннары төөгүлүг чеди чылдың бирги чылында районнуң мурнунга ажыл-агый талазы-биле салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүсеткен.

Районнуң экономиказының кол үндезини—малдың баш санын өстүрериниң планы бүгү чүүннер аайы-биле күүсеттинген. Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының талазы-биле хүлээлгелерин район хуусаа бетинде күүсеткен. 1958 чылга бодаарга 197 тонна хөй сүт, 594 тонна хөй эт, 46 тонна хөй дүк күрүнеге саттынган. Ол ышкаш район 12 муң тонна тарааны күрүне шыгжавырынче киирип, барыкла 4 ажыг планны күүсеткен болган мал чеминге, үрезинге хереглээр, колхозчуларның күш-хүннеринге бээр чогуур фондуларны тургускан. Колхозтар сорттуг үрезиннер-биле хандыртынган.

Колхозтарның болгаш колхозчуларның орулгалары чыл бүрүде өзүп турар. Колхозтарның акша орулгазы 1953 чылда чүгле 2 миллион 428 муң 752 рубль, хуваашпас фондузу 5 миллион 337 муң 561 рубль турган болза 1960 чылда оларның акша орулгазы 23 миллион рубль, хуваашпас фондузу 56 миллион рубль четкен.

Хонукта 42 тонна далган тырттар дээрбе 1959 чылда ажыглалга кирген. Чадаана хоорайның ажылчын, албан-хаакчылары эрткен чылын 2000 ажыг дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнарын, колхозчулар 186 чуртталга бажыңнарын алган. Ол ышкаш чамдык колхозтар чаа школаларны, интернаттарны, эмнелгелерни, культура-албан черлерин тудуп, ажыглалга киирген. Чадаана АТК-зы болгаш райүлетпүр комбинады чеди чылдың бирги чылында бүдүрүлге онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткеш, 1960 чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш чаа чылды организастыг эгелээн.

Ленин аттыг, «Искра», Сталин аттыг, «Коммунизмче орук» колхозтар эрткен чылын эт, сүт, дүк болгаш мал ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрер база күрүнеге садар талазы-биле хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседип, өске колхозтардан эки ажылданнар.

Колхозтарның саанчылары, инек кадарчылары, хойжулары чеди чылдың ийиги чылының онаалдаларын чүгле күүседир эвес, харын ажыр күүседир дээш улуг кедүрлүүшкүннүг ажылдап турар. Кедээниң хөй-хөй ажыл-ишчилери 1960 кедээ ажыл-агый чылында ниитиниң малының баш санын улам ынай өстүрер, ооң продуктулуун бедидер, чер ажылының культуразын кедүрер, тараанның ниити чыылдазын болгаш дүжүдүн бедидер дээш патриотчу хүлээлгелерни ап турар.

СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң киржикчизи, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, хойну чылда ийи оолдадырының эгелекчизи Ооржак Лопсанчап төрүүр 100 хойдан 162 хураганны херек кырында камгалап алгаш, хойну чылда ийи удаа оолдадырының аргазы-биле чыл бүрүде 100 хойдан 150—200 хураганны ап болурунуң аргазын көргүскен. Эш Лопсанчаптың үлегери-биле областың колхозтарында, совхозтарында база бистиң районда хөй-хөй хойжулар бедиткен хүлээлгелерни ап турар. Чижээ, «Искра» колхозта Шаравии, Ленин аттыг колхозта Сүсүгбей, Байырты, «Кызыл тараачын» колхозта С. Садык, «Большевик» колхозта Саңгыспаа, Балчыр, «Коммунизмче орук» колхозта Чола болгаш өске-даа хойжулар төрүүр 100 хойдан 150—200 хураганнарны алыр деп хүлээлгелерни алган ажылдап турарлар.

«Искра» колхозтуң саанчылары Севилбаа, Шаңмак, Борбак олар бир инектен 3000 литр, Ленин аттыг колхозта Хүреш, Шаңгыш-оол. «Коммунизмче орук» колхозта Кувискаал, Таан, Мыйдок болгаш өске-даа чамдык мурнакчы саанчылар 2500-тен 3000 литр чедир сүттү саарын хүлээнген. Ол ышкаш инек кадарчылары Товуучу, Тыртык, Чүрмет-оол, Ендан, Тарбый олар малдың эки семиртилгезин чедип алыр талазы-биле бедик хүлээлгелерни база алган.

Кедээ ажыл-агыйның мурнакчыларының ужуражышкыннарын партия райкому район төвүнге, а партия эге организациялары колхозтарга болгаш фермаларга организастап, мурнакчыларның дуржулгазын нептередип турар. Малчыннар ортузунга лекциялар, беседалар, илеткелдер кылыры-биле эң эки агитаторларны партия организациялары быжыглаан. Хана солуннарының, агитхуудустарның, крокодилдерниң, хүндүлел болгаш көргүзүг самбыраларының ажылын экижидеринче партия организациялары улуг кичээнгей салып турар. Колхоз бүдүрүлгезиниң участоктарын коммунистер болгаш комсомолчулар-биле быжыглап турар бис. Ам мал фермаларында болгаш хову, тудуг бригадаларында 237, оларның иштинде 7—10 класс дооскан 59 комсомолчулар, а чүгле мал ажылында 44 коммунистер ажылдап турар.

Колхозтарның хову ажылдакчылары, механизаторлары часкы хову ажылдарын бүрүн белеткелдиг уткуур сорулга-биле тракторларның, кедээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарының септелгезин чедиишкинниг чорудур турар. Ам районда тракторлар септээриниң чыл планы 135 хуу, сеялкаларның 75,8 хуузу, трактор андазыннарының 82 хуузу, илиирлериниң 93 хуузу септеттинген. Колхозтарда 223 трактористер ажылдап турар. Кызылдың механизация училищезинде 64, Чаданада курста 50 кижини өөредип турар. Үрезин арыглаашкыны база чедиишкинниг чорup турар. Сталин аттыг, «Коммунизмче орук», Ленин аттыг колхозтарда часкы тарылгага белеткел эки.

1960 чылда кедээ ажыл-агый продукциязын бүдүрер талазы-биле салдынган сорулгаларны күүседиринге мал кыштагладыышкынын организастыг эрттирери улуг рольду ойнаар. Бо талазы-биле байдал бисте ындыг-ла эки эвес. Мал чеми—сиген, силос колхоз бүрүзүнде четчир, харын-даа артыкшылдыг турбуже эрткен чылдың сөөлгү кварталында колхозтардан 1100 баш ажыг, а бо чылдың чүгле январьда 300 баш ажыг мал хораан. «Кызыл тараачын», «Хорум-Даг» колхозтарда мал эрээн арып баксырап, берге байдал тургустунуп турар.

Район 1960 чылда малдың баш санын 10 хуу, ооң иштинде саар инектерни 18 хуу, хойну 19 хуу, өшкүнү 11,7 хуу өстүрер, хаваннарны, кушту амгы турганындан 2 катап көвүдедир. 1959 чылга бодаарга эт бүдүрерин 1,4 катап, сүттү — 1,3 катап көвүдедир. Колхозтар бир инектен ортумаа-биле 1450 кг сүттү саап, бир хойдан 2 кг дүктү кыргып алыр. 100 баш төрүүр малга онааштыр 95 бызааны, 106 хураганны, 95 кулунну, төрүүр дагаа бүрүзүнден 75 чуурганларны, төрүүр хавандан-на 15 хаван оолдарын камгалап алыр.

Малдың уксаазын экижидер сорулга-биле 25 муң баш хойну, 1200 инекти, 400 бени бо чылын тарып боозадыры төлевилеттинген.

Чадаана АТК-зы, райүлетпүр комбинады, СТС болгаш өске-даа организациялар 1960 чылдың бүдүрүлге онаалдаларын бүгү көргүзүглер талазы-биле хуусаа бетинде күүседир дээш шудургу ажылдап турар. Колхозтар бо чылын 2300 ажыг дөрбелчин метр шөлдүг 115 чурттталга бажыңнарын колхозчуларга тудуп бээр. Чадаана хоорайга 2500 дөрбелчин метр шөлдүг чурттталга шөлү ажыглалга кирген турар. Ол ышкаш ийи каът ресторан, гостиница тудуушкуну бо чылын доостур, үш каът школа тудуушкуну эгелээр болгаш эмнелге, уруглар албан черлериниң тудуглары база калбарар.

Районнуң ажылчы чоннарының алган хүлээлгелери улуг болгаш харысалгалыг. Ындыг болза-даа бо хүлээлгелерни хуусаа бетинде доллур болгаш ажыр күүседир аргалар база курлавырлар бисте четчир. Чөөн-хемчикчилер сөзүн эзлеп шыдаар.

К. ДИЛГИЖЕК,
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң секретары.

ЧООДУ ЧАЛБААНЫҢ ХОЙЖУ БРИГАДАЗЫ

«ЭЛЕГЕС» совхозтуң кедээзинде Тал-Аксы деп черде дөрбелчиннеи туткаш, бир талазын чадагай кажаа-биле дуглаан кырлаң кажааларлыг улуг, биче чурттталга бажыңнарлыг коданның барааны эрээн ырактанна көстүп кээр. Ол болза совхозтуң сураглыг хойжузу Чооду Чалбаа-ның хойжу бригадазының турлаа.

Аңаа февраль 9-та чеде бээривиске, ийи чартыын муңгаш кажаалар дуглаан чадагай кажаада эрээн хөй мериное хойлар дызырадыр чемненген турлар. Хойларның күскү-ле хевээр семис чаагайын, дүгүнүң тырылчак тереңин магадап, эки ажаалгада азырал хойлар ындыг болбайн канчаарыл дижип турувуста, Чооду Чалбаа дүргени сүргей, болунуң хүлүмзүрүп чоруур чаны-биле бо-ла чедип келди. Мендилешкен соонда чугаалажып эгелединис.

—Хойларынарның күжү канчанмаан-даа ышкаш-тыр але, боларны чүге үш үзүп алган силер?

—Бо дээрге чаш хураганныг хойлар-дыр. Кол хоювус одарда болдур ийин, оларның күжү моон-даа артык. Чайын сула эдержилгеге кирген 252 хойлар декабрь 26-дан февральдың эгезинге чедир оолдады, 280 хураган алдывыс. Чаш хураганныг хойларны баштайгы үеде 5 сакман кылдыр үзүп ажаап турган бис, оларны чоорту каттыштырып келгени-биле ам үш сакман артканы бо, боларның кажаада хураганнары база үш бөлүк. Бөгүн ийи сакман артар кылдыр база кадар бис. Ынчангаш совхозтан келген беш сакманщиктиң ам ийизи арткан.

Тудуштур кылган улуг кажааларның ортузунда төрүлге өрээлинде назын аайы-биле үш бөлүкте үзүп каан чаш хураганнарны көөрге, дүктерин чүп каан чүве дег силиг, чаагай шыыраа аажок, чамдыктары ийи-үш айлыг хураганнар-биле дөмей-ле. Хураганнарның адаанда кургаг саваң чадып каан, ону хүн бүрү солуп турар.

Чаш хураганнар доруктурарының мурнакчы сакман методун бо удаада канчаар ажыглаанын эш Чалбаа биске тайылбырлап берди. Хураган азыраар өрээлге 13 клетка турган. Баштай 1—2 хонукта чаш хураганны иези-биле чады бир клеткага тургузар. Ооң соонда 10—15 хураганнарны иелери-биле оон эрээн улуг клеткага үзер. 6—7 хонганда 25—30 чедир каттыштырар, ооң соонда ийи 30-ни 60 кылдыр каткаш, бир кижи улуг бөлүк кылдыр ажаар. Ам ийи бөлүкте бирээзи-ле үүс ажыг хураганныг хойлар кылдыр үстүнген.

Чаш хураганныг хойга баштайгы хүннерде ийи катап ийи-ийи адыш ишти суланы, ийи тудум хире сигенни ийи катап бээр болгаш хүнде үш удаа суг ижиртир. 10 хонуктан соңгаар хүндүс даштыгаа чемгерер болгаш бо чемнерге силосту немээш, шыдаар шаа-биле чемгерер. Чылгаар дус үргүлчү турар. Хойларны даштыгаа чемгереринiң ужуру болза оларның дүгү арыг-силиг, терен өзер болгаш кажааның ишти бокталбас, ылангыя өл силос киирерге кажааның ишти шыгыыр болгаш чаш хураганнарга таарымчалыг эвес болур. Оон ынай чаш хураганнар иелериниче алаакпайн, шөлөөн турарынга ажыктыг. Хураганнарны иелеринге эртен, дүште эмзиргеш, дүне кады хондурар. Эки чемгерилге, ажаалданың ачызы-биле хойларның сүү хураганнарындан артып турар.

Чаш хураганны чемге киирериниң аргазын хойжунуң биске тайылбырлааны дыка солун. Чайын хадың будуктарының бүрүлүг баштарын ширбиил ышкаш кылдыр чыл бүрү хөйү-биле белеткеп ап келген. Клеткада хураганныг хойга ону баглап бээрге, хураганга ооң чыды чаагай, ону үзе тыртып чиггеш, дораан чемге кирер. Ол болза хураганның болгаш чаа төрээн хойнуң иштин быжыктырар, чаш малды ижин ааныыр чоруктан чайладырынга дузалыг. Эрткен чылын бо талазы-биле чаа арганы база хереглээн. Люцернаны, борбак баштыг чашпанны, кукурузаның бүрүлүг сыптарын Чалбаанын хойжу бригадазы боттарынга шенелде кылдыр эрээн хөйну хадың бүрүзүн кылып ап турары дег шарып белеткээн. Оларны чаш хураганнарга болгаш оларның иелеринге бээрге база аажок туралап чиир болган. Келир чайын оларның шуптузун арбыдадыр белеткээр дес деп турар. Хураганнарга моон аңгыда кол чем кылдыр суланың чарбалаан далганын, силостуң чемниг бүрүлүг черин болгаш люцернаның тоглаан бүрүлерин ылгап бээр болгаш чылыг суг ижиртир.

Моон аңгыда күзүн тарып боозаткан 400 ажыг хойну одарладып турар. Олар марттың 10-дан эгелеп оолдаар болгаш ол үеде сакманщиктерниң саны немежир, массалыг оолдашкын үезинде клеткаларның саны 30 чедер. Одарны кончуг шын ажыглап турар. Баштайгы үеде хар кылыннай бээр ыйгыл черлерге, оон чоорту дөң черлерге кадарып турар. Хыылаштын арга-чарыының харын хадып каптар, ооң оъду чүм хевээр, аңда хойларны часкаар одарладыр. Хар улгатканы-биле сөөлгү үеде далбыйлаар аргаже шилчээн. Одарладып турар хойларны эртен сула, кежээ силос-биле база чемгерип турар.

Сакманщиктерден аңгыда хойжу бригадада доктаамал 4 кижи ажылдап турар. Чалбаа боду бүгү ажылды башкарар болгаш хой төрүй берген үеде дүне төрүлге өрээлинге чаш хураганны боду хүлээп алыр. 64 харлыг Х. Көк-оол ашак дуржулгалыг кадарчы.— Чылдың кайы-даа үезинде хойларны кончуг таарыштыр кадарар, ажылга чүткүлдүг, сүме-чөпшүлдүг, идегелдиг-ле ашак болгай аан—деп, Чалбаа кадарчызын мактап чугаалады.

Чалбааның кадайы Серээ-Сүрүң коданга мал чемгереринге, ылаңгыя чаш хураганнар азыраарынга дыка мергежилдиг. Сакманщиктериниң ажылын ол башкарар. Ол каяа-даа өөренмээн хирезинде мал эмчилериниң дузаламчызы-биле мал эмнээриниң бөдүүн аргаларынга өөрени берген, бодунда тускай аптекажыгаштыг ажылдап турар. Ону «бистиң эмчивис» дижип турарлар. Хойларга чем каап бээрин, суггарылганы болгаш өске-даа иштики ажылдарны Х. Маадыр-оол харыылап турар.

Күш-ажылды мынчаар таарыштыр тургузуп, кижи бүрүзү бодунуң чүү харыыларын, канчаар ажылдаарын билир болгаш харысалгалыг болганда ажыл эки болбайн канчаарыл. Хойжу бригаданың турар чери — Тал-Аксы эртен, кежээ чыварлыг соок, а одарлар дээрге карандыктай бээр мээстер эвес, шөл черлер болур. Ында харның кылыны 25—30 сантиметрден өрү. Ол хиреде хойнуң хүр турары карачаңгыс эки ажаалга, чемгерилгеде, таарыштыр одарладыышкында, кижилериниң мал дээш сагыш човаңгыр ажылдап турарында деп чүве билдингир.

Чооду Чалбааның хойжу бригадазы чеди чыл планының ийиги чылында 100 хойдан 110 хураганны, хой бүрүзүнден 4,5 кг нарын дүктү алыр сорулганы ээлган.

Бо бүгү эки чүүлдер-биле чергелештир сөөлгү үеде совхозтуң дирекциязынга хойжуларның хомудалын демдеглезе чогуур. Харның кылыны хойлар чер оттаар аргажок апарган. Ындыг турбуже сөөлгү үш хонукта далбый тыттар трактор келбейн барганының ужуру билдинмес. Бо коданга хөмген 480 тонна эки шынарлыг сула силозу хойлар азыраарынга тергиин турган. Совхозтуң суурунда ажылчын, албан-хаакчылар боттарының хереглелин оортан сөөртүп алыр кылдыр директор эш Берсенов чөпшээрээн соонда ол силос төнген. Ам Каък фермазындан сөөртүп турар силос эрги дүдүк чүве болган, ону хойлар чиивейн турар. Бо болза совхозтуң удуртулгазының чазыы. Суурда кижилерге өске черден силос бээр турган.

Ам дээреде хойлар хүр турар-даа болза, хар улам кылыннап, чемниң шынары кудулап турар. Ынчангаш берге үе мурнувуста, бичии-даа суларап бөлбас деп хойжуларның чугаалап турары кончуг шын.

М. ЛЮНДУП.

Чурукта: хүннүң ажылын, даарта хүнге белеткелди дооскан соонда кежээ бодунуң бажыңынга Ч. Чалбааның (солагай талазында) кадайы Ч. Серээ-Сүрүңге, кадарчы Х. Көк-оолга «Шын» солуннуң чаа келгеи номериниң бирги арнында материалларны таныштырып олурары.

Фото С. Феоктистовтуу.

БӨГҮН ХҮТТЕ

(Журналистиң блокнодундан)

КАБИНЕТКЕ ЧУГААЛАР

Январьның бир-ле чыварлыг, соок эртенинде Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң даргазы Петр Васильевич Астафьевтиң кабинединге кезек улус хөөрежип чугаалажып олурган бис. Чеди чылдың ийиги чылында колхозтуң ажыл-ишчилериниң алган бедиткен социалистиг хүлээлгериниң дугайын ол биске чугаалап орган.

Ол аразында бистиң чугаадывыс колхозтуң ыраккы Хүтте сүт-бараан фермазының улуг эвес, ынчалзажок найыралдыг коллективиниң ажылхеректеринче шилчий берген.

— Чоокта чаа Хүт фермазынга чордум—деп эш Астафьев чугаалап эгеледи.—Ол черде амгы байдалды каш-ла чылдарның мурнундаазы-биле канчап-даа деңнеп болбас. Чангыс өрген-даа турбаан, ындамында ийи-чаңгыс шанда чадырларның тургулаан эрээн черлеринде ам чаагайжыды туттунган бажыңнардан тургустунган чаа суур чатты берген чыдар...

Мен база-ла Хүттү, ооң меңги харлыг, элбек байлактыг, аң-меңниг тайгаларын, балык-байлаңныг бичии-бичии доора хемнерин, мал одарлары алаактарын, делгем шынааларын болгаш кижилерин база билир мен.

Ынчалза-даа ол черлерге сөөлгү он беш чылдарның иштинде барбаан, ооң кижилери-биле ужуражпааным ында амгы чаартылгаларның дугайында мээн билиишкинимни кызыгаарлап турган.

Хүтте чаартылгаларның болгаш чаңгыс чер чурттугларымның ажылхеректериниң дугайында чугаалаш, эш Астафьев мени олче баарын сүмелээн.

Ол-ла хүн бистиң «газигивис» Туран хоорайның кудумчуларындан үнгеш, Хүтче кылыйтып олурган. Удаткан чок Шалдыг-Баар, Кавылыг, Хамсыра соовуста чыдып калды. Тайга эдектериниче чоокшулаан тудум орук улам-на чиңгелеп, хар кылыннап бар чыткан.

Дескиндир көөрге ак-көк дээр, чокпагар будуктарлыг, чоон пөштер, узун-узун шивилерден өске чүү-даа көзүлбес. Күчүлүг чоон пөштернин будуктарын кырында чагган хар куду алзы халайты базып бады барган. Шак бо эрээн тайганың аразы-биле тракторлар эрткен чинге орук шөйлүп чоруткан. Амырал Арттын тайгазын ажылдыр Хүт болгаш Севиже чоруткан чоннуң «чоон» оруу бо. Ол арттың кыры чай кыш чок шуурганнап, хадаан турар. Артты кончуг овазырымчалыг оожум кудургайлап баткаш, чинге оруктап чорааныыстың соонда хар чугалай берген. Хүттүң девискээринче кирип келгенивис ол.

МЫНАС СУУР

Шакпын суглуг Мынас деп бичии хемниң кыдыында Хүт фермазының төвү—Мынас суур чатты берген. Бо болза «Кызыл тараачын» колхозтуң инек малының фермазы-дыр.

Суурнуң чурттакчылары район төвүнден ырак, тайга таңды ажылдыр, 90 километр хире черде турзаадаа, ажыл-агыйның, политиканың болгаш культураның хүн бүрү амыдыралындан чыдып калбайн турарлар. Суур чаагайжыды туттунган чаа-чаа чурттталга бажыңнарындан болгаш культура албан черлериниңден база бүдүрүлге тудугларындан тургустунган.

Сиген болгаш ыяш сөөрткен күчүлүг тракторларның шимээн-даажы, электростанцияның болгаш ыяш дилер пилораманың шимээни, кудумчуда тургузуп каан ыыткыр репродуктордан тааланчыг музыка, ындамында ажылдап турган кижилернин балды, хирээзиниң шимээн-даажы холужуп, суурнуң аныадагы күш-ажылчы хүнүнүң аялгазын бадыткап турган.

Ыраккы фермаңың ажыл-ишчилери хүн бүрү төп болгаш область солуннарын номчуп, Москваның болгаш чурттуң өске-даа хоорайларының база Кызылдың үннерин радио дамчыштыр дыннап турарлар. Орус, тыва дылдарның кырында чечен чогаалдың, политиканың, кедээ ажыл-агыйның номнары колхозчу өг-бүлелериниң чаа амыдыралынче ханызы-биле сиңнигип кирген. Фермада божуур черлиг эмнелге салбыры, эге школа, турум кино, чүс кижи олуттуг клуб, библиотека, радио белдири, электростанциязы, пилорама ажылдап турар.

Бо-ла бүгү чоокта чаа ыржым, дүмбей турган тайганың аразында организастаттынган чаа колхозчу амыдыралдың берген чаагай түүнели-дир. Ол дугайын бо черниң кырган кижилериниң бирээзи, бажының дүгү кажарарып агара берген алдан харлыг Биче-оол ирей чоргаарал-биле чугаалап олурду.

Ашак-биле хөөрежип олурганыыстың аразында суурнуң кырында карааңгы имир дүжүп, колхозчуларның бажыңнарында болгаш кудумчуда чагыларда ильичиниң лампалары, дээрде сылдыстар-биле адаанныштыр хып келген. Ол үеде күш-ажылчы хүннүң соонда дыштанып ойнаары-биле клубче бөлүк-бөлүк аныяктар далашкан дег каткы-хөглүг шуужуп чоруп турганнар. Орай кежээге чедир баянның үнү болгаш аныяктарның хөглүг ыры-шоору клубка дыңналып турган.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ӨӨРҮШКҮЛҮГ ТҮҢНЕЛДЕР

Чеди чылдың баштайгы чылы — ферманың коллективинге өөрүшкүлүг түннелдерни берген. Ферманың ажылының кол угланыышкыны эт болгаш сүт бүдүрери болур.

«Кызыл тараачын» колхозтуң даргазы Петр Васильевич Астафьев Хүттү артельдиң «эт бүдүрер фабриказы» деп чугаалаанын үүлдүргүзүп, ол сөстүң Хүт фермазының ажыл-агыйынга, ооң сорулгаларынга дүгжүп турарын аңаа келгеш база катап бодап олурдум.

— Ферманың коллективи чеди чылдың бирги чылында 75 тонна эътти күрүнеге дужаап, 220 тонна сүттү, ооң иштинден 30 тоннаны пландан дашкаар саггаи. Чүгле эрткен ажыл-агый чылында ферма колхозтуң ниити өрулгазынга кириштир 1 миллион ажыг рубльди берген—деп ферма эргелекчизи Болаазин Сүндүпей чугаалады.

Чеди чылдың баштайгы чылында ферманың саанчыларының чедип алган көргүзүглериниң дугайын эш Сүндүпей уламчылап чугаалавышаан олур.

— Бистиң ферманың ажыл-ишчилери шупту шудургу ажылдап турар болгаш барык-ла бир дөмей бедик көргүзүглерни чедип алганнар. Саанчылар Анчимаа Чадамба, Серенмаа Чончуң, Анна Күржепей, Зина Орут-оол, Маады Момбуй болгаш өскелер-даа бедик көргүзүглерлиг болган. Олар боттарында быжыглаан саар инектериниң бирээзинден-не сүт саалдазын 1700 кг чедиргеннер. А 1958 чылда бистиң фермавыстың эң дээре саанчыларының көргүзүү бир инекке онааштыр ортумаа-биле 1200 кг болган чүве—деп ол деңнеп чугаалады.

Ында саанчылар болгаш бызаа ажаакчылары колдуунда аныяктар. Олар боттарының шилип алган ажылынга сеткил ханган, чылдан чылче чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуп, шудургу күш-ажылы-биле чеди чыл планын беш чылда хуусаа бетинде күүседир дээш эрестиг ажылдап турарлар.

Бо чылын бир саар инек бүрүзүнден ферма ниитизи-биле 2000 кг сүттү саарын, а мурнакчы саанчылар 2200—2500 кг чедирерин хүлээнгеннер.

Бир чылдың дургузунда бир саар инектен сүт саалдазын 500—700 кг чедир немей көвүдедири ындыг-ла белен эвес. Ынчалза-даа мурнакчыларның дуржулгазын нептередип, боттарынга дузалажып тургаш, сөглээн сөзүнге ээ болурун саанчылар бир үн-биле бадыткап турарлар.

* * *

Суурнуң кедээзинде узун хүрен, хөөү дыттарлыг кезек эзимниң кыдыында малдың кышкы кажаалары көстүп турган. Оларның бирээзинден холдарында кочалдар туткан, чолдаксымаар уруг үнүп, кирип, шалыпкын ажылдап чоруп турду.

Ол болза ферманың бызаа ажаакчыларының бирээзи, комсомолчу Минчимаа-дыр. Сески классты дооскаш, ол ам үш чылдарның иштинде бызаа ажаакчызы болуп ажылдап келген. Эрткен чылын бодунга быжыглаан 35 бызааларны менди өстүрүп, оларның дүн-хүнде деңзизиниң ортумак немелдезин 800 грамм чедирген.

Минчимаа бо чылын бодунуң ажылдаанда курста 50 кижини өөредип турар. Үрезин арыглаашкыны база чедиишкинниг чорup турар. Сталин аттыг, «Коммунизмче орук», Ленин аттыг колхозтарда часкы тарылгага белеткел эки.

1960 чылда кедээ ажыл-агый продукциязын бүдүрер талазы-биле салдынган сорулгаларны күүседиринге мал кыштагладыышкынын организастыг эрттирери улуг рольду ойнаар. Бо талазы-биле байдал бисте ындыг-ла эки эвес. Мал чеми—сиген, силос колхоз бүрүзүнде четчир, харын-даа артыкшылдыг турбуже эрткен чылдың сөөлгү кварталында колхозтардан 1100 баш ажыг, а бо чылдың чүгле январьда 300 баш ажыг мал хораан. «Кызыл тараачын», «Хорум-Даг» колхозтарда мал эрээн арып баксырап, берге байдал тургустунуп турар.

Район 1960 чылда малдың баш санын 10 хуу, ооң иштинде саар инектерни 18 хуу, хойну 19 хуу, өшкүнү 11,7 хуу өстүрер, хаваннарны, кушту амгы турганындан 2 катап көвүдедир. 1959 чылга бодаарга эт бүдүрерин 1,4 катап, сүттү — 1,3 катап көвүдедир. Колхозтар бир инектен ортумаа-биле 1450 кг сүттү саап, бир хойдан 2 кг дүктү кыргып алыр. 100 баш төрүүр малга онааштыр 95 бызааны, 106 хураганны, 95 кулунну, төрүүр дагаа бүрүзүнден 75 чуурганларны, төрүүр хавандан-на 15 хаван оолдарын камгалап алыр.

Малдың уксаазын экижидер сорулга-биле 25 муң баш хойну, 1200 инекти, 400 бени бо чылын тарып боозадыры төлевилеттинген.

Чадаана АТК-зы, райүлетпүр комбинады, СТС болгаш өске-даа организациялар 1960 чылдың бүдүрүлге онаалдаларын бүгү көргүзүглер талазы-биле хуусаа бетинде күүседир дээш шудургу ажылдап турар. Колхозтар бо чылын 2300 ажыг дөрбелчин метр шөлдүг 115 чурттталга бажыңнарын колхозчуларга тудуп бээр. Чадаана хоорайга 2500 дөрбелчин метр шөлдүг чурттталга шөлү ажыглалга кирген турар. Ол ышкаш ийи каът ресторан, гостиница тудуушкуну бо чылын доостур, үш каът школа тудуушкуну эгелээр болгаш эмнелге, уруглар албан черлериниң тудуглары база калбарар.

Районнуң ажылчы чоннарының алган хүлээлгелери улуг болгаш харысалгалыг. Ындыг болза-даа бо хүлээлгелерни хуусаа бетинде доллур болгаш ажыр күүседир аргалар база курлавырлар бисте четчир. Чөөн-хемчикчилер сөзүн эзлеп шыдаар.

К. ДИЛГИЖЕК,
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң секретары.

А. И. Микоянның алдары дээш Ослога шайлалга болган

ОСЛО. (СЭТА). Февраль 14-те Норвегияның чазаа «Бристоль» деп отелге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги орлакчызы А. И. Микоянның алдары дээш шайлалга тургускан. Шайлалга әгелээриниң мурнунда Ослоның газ заводунуң ажылчыннарының профэвилелиниң даргазы Осмунд Бекхолтуга баштаткан ажылчыннар төлээлери чораанар. Осмунд Бекхолт болза А. И. Микоянныңп аная барган чоруу ССРЭ биле Норвегияның аразында найыралдыг харылзааларны быжыглаарының херээнге бараан болур дээрзинге идегелин илереткен.

А. И. Микоян ажылчыннарга мынча дигген: профэвилелдерин чүге мынчаар эки көрүп турарымны тайылбырлаан херээм чок деп бодай-дыр мен. Мен ажылчын партиянын кежигүнү кижи мен. Бистиң болгаш бүгү-ле улустарнын күзелин билир болганда бистиң чазаавыс тайбың дээш демисежип турар. Бүзүрешпезиниң орнунга ботботтарынга бүзүрээр болгаш найыралдыг чоруктар турарын чедип алыр херек.

Ооп соонда А. И. Микоян ооп алдары дээш Норвегияның чазаанын тургускан шайлалгазынга олурушкан.

Э. Герхардсен тургаш, А. И. Микоянга болунуң кабинединиң кежигүннерин таныштырган. А. И. Микоян оларнын-биле таныжып тура хостуг болгаш эп-найыралчы беседалажып тургаш.

Премьер-министр Э. Герхардсен болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги орлакчызы А. И. Микоян шайлалгага чугаалар солушканнар.

А. И. Микоянның норвег студентилерге чугаазы

ОСЛО. (СЭТА). Февраль 14-түн кежээзинде, Норвегияның чазааның тургускан шайлалгазының соонда А. И. Микоян аңгы-аңгы хөй-ниити политиктиг системаларлыг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ турарының айтырыының талазы-билө чүве чугаалаарын дилээн студентилерже чорупкан.

Ослонун студентилериниң ниити хурал эртирер «Кроа» дээр залы долган. Ооп ужурундан хүндүлүг совет аалчының чугаазын дыннаарын күзээн кижилериниң дыка хөйү ынаар кирер аргажок болганнар. Залга Норвегияның премьер-министри Э. Герхардсен кадайы-биле, даштыкы херектер министри Х. Лангe, чазактың кежигүннери, ССРЭ-ниң Норвегияда элчини М. Г. Грибанов, дипломаттыг корпустуң төлээлекчилери, норвег болгаш даштыкы парлалганың хөй санныг төлээлекчилери турганнар.

Залга олурганнар А. И. Микоянның чугаазын эн-не кичээнгейлии-биле дыңнаанар. Ол, өске чүргтарның политиктиг болгаш экономиктиг системалары хамаарылга чокка, оларның-биле тайбың кожа-хелбээ турарының политиказын Совет Эвилели кезээде чорудуп келген болгаш чорудуп турар-даа деп демдеглээн. Бо айтырыг талазы-биле Совет Эвилелиниң туружу өскерилге чок артар деп А. И. Микоян чугаалаан.

Идеологтуг айтырыгларга, кижи төрелгетен ниитилелиниң төөгүлүг хөгжүлдезиниң айтырыгларынга, а ол ышкаш Совет Эвилелиниң иштики байдалынга, эртем, техника, өөредилге, социал хандырылга талазы-биле ССРЭ-ниң чедиишкиннериниге улуг кичээнгейни бодунуң чугаазынга А. И. Микоян угландырган

Чүве чугаалааның соонда А. И. Микоян студентилериниң хөй санныг айтырыгларынга харыылаан.

Түннелинде студентилериниң национал эвилелиниң даргазы Л. Р. Лангслет кончуг солун чугаа дээш А. И. Микоянга чүрээниң ханызындан өөрүп четтирген.

Норвегияның хааны V Улафка А. И. Микоянның чорааны

ОСЛО. (СЭТА). Февраль 15-тин эртенинде ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги орлакчызы А. И. Микоян Норвегияның хааны V Улафтың хүлээп алыышкынынга чораан. А. И. Микоянны ССРЭ-ниң Норвегияда элчини М. Г Грибанов үдеп чораан.

А. И. Микоян норвег удуртукчулар-биле чугаалашкан

ОСЛО. (СЭТА). Февраль 15-тин эртенинде А. И. Микоян даштыкы херектер министри Х. Лангеге, премьер-министр Э. Герхардсенге чораан болгаш чазактың бажыңынга садыг министриниң хүлээлгезин күүседип турар, даштыкы херектер министри Х Ланге-биле, министрлер Браттели, Холлер болгаш Люсе-биле, күрүне банкызының директору Бруфосс-биле, а ол ышкаш экономика, садыг болгаш политиктиг айтырыглар талазы-биле эксперттер-биле үргүлчүлелдиг беседа кылган Беседа чылыг, чүректиң ханызындан байдалга болуп эткен.

Норвегияның чазаанга алдар кылдыр А. И. Микоян шайлалга тургускан

ОСЛО. (СЭТА). Февраль 15-те А. И. Микоян совет элчин чериниң бажыңынга Норвегияның чазаанга алдар кылдыр шайлалга тургускан. Норвегияның премьер-министри Герхардсен, даштыкы херектер министри Ланге болгаш өске-даа министрлер шайлалгага олурушканнар.

Шайлалга чылыг, эп-найыралчы байдалга эткен.

Чаа Зеландияның премьер-министри ССРЭ-ге келир

1959 чылда болган санал-онал солчуушкунунуң үезинде Чаа Зеландияның премьер-министри Уолдер Нэш Совет Эвилелинге албанның аян-чоруун кылып келириниң дугайында дугуржулга чедип алдынган турган.

Совет чазактың чалаанын өзугаар премьер--министр Нэш Москвага 1960 чылдың апрель 18-те чедип келир болгаш Совет Эвилелинге бир неделя болур.

Чжоу Энь-лайны премьер-министр Неру чалаан

ДЕЛИ. (СЭТА). Ийи чүргтарның аразында кызыгаар талазы-биле чөрүлдээлерни тайбың өзу-биле шиитпирлээриниң аргаларын өөренип көөрүнге болдунар бүгү аргаларны кылыры-биле ужуражыр төлээде. КУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң премьери Чжоу Энь-лайны Делиже Индияның премьер-министри Неру чалаан.

Ол чалаашкынны февраль 5-те бижээш, Чжоу Энь-лайже чоруткан чагаада кылган. Ол чагааның бижимелин, ол ышкаш КУР-нуң чазаанче индий чазактың чоруткану сөөлгү нотазының утказын премьер-министр Неру февраль 15-те парламентиге киирген.

СОЛТ-ЛЕЙК-СИТИНИҢ МЕТАЛЛУРГТАРЫНДА

Совет күрүне ажылдакчыларының АКШ-та чоруп турары

СОЛТ-ЛЕЙК-СИТИ. СЭТА-ның корреспондентизи В. Богачевтуң дыңнадып турары болза:

Совет күрүне ажылдакчыларының төлээлери самолет-биле февраль 13-те Солт-Лейк-Ситиде (Юта штат) чеде берген.

Совет аалчыларны аэродромга губернатор Г. Клуд, хоорай чагыргазының кежигүннери, хөй санныг корреспондентилер болгаш фоточурук тырттырыкчылары өөрүшкүлүү-биле утказаннар. Төлээлер аэродромдан шуут-ла «Дженива стил Плант» деп улуг металлургия заводунче чорупкан. Заводтуң кокс суугуларын, мартен болгаш прокат цехтерин кичээнгейлиг эргип көрүп, инженерлерге бүдүрүлге технологиязының талазы-биле хөй санныг айтырыгларны аалчылар салгылаан.

Ооп соонда компанияның администрациязы совет күрүне ажылдакчыларынга алдар кылдыр дүштеки шайлалга кылган, аная совет төлээлекчилериниң удуртукчузу Д. Полянский биле губернатор Г. Клуд байырлыг чугаалар солушканнар. ССРЭ-ден келген аалчыларны америк улус онза өөрүшкү-биле уткуп ап турарын бодунуң чугаазынга Д. Полянский онзалап демдеглээн. Бистер кааа-даа чорааш, америк улус Совет Эвилели-биле тайбыңны болгаш найыралды күзеп турарын көрүп, билип тур бис деп ол чугаалаан.

ССРЭ-ниң төлээлекчилеринге байыр чедирбишаан, губернатор Г. Клудтун медеглээни болза: бис бо чер бөмбүрээнге кады чурттаарынга өөренир ужурлуг бис. ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың политиктиг ажыллакчыларының аразынга аянчорук солчулгазы ийи чурттарның аразында найыралды быжыглаарынга идиг берип турар.

Кежээ түс черниң садыг палатазының кежигүннери совет аалчыларга алдар кылдыр дүштеки улуг шайлалганы кылган. Аная губернатор Г. Клуд, үлетпүр компанияларының президентилери, банкирлер, солуннар эзлери, губернатор кабинединиң кежигүннери болгаш хөй-ниити төлээлекчилери олурушкан.

Совет-америк харылзааларның перспективаларының дугайында, «соок дайынның» үржуктарын ажып эртериниң оруктарының дугайында, ийи чурттарның аразында экономиктиг харылзааларны хөгжүдер дугайында солун болгаш ажытчажыт чок беседалар ол дүштеки шайлалганың үезинде эзлер биле аалчыларның аразынга болгулаан. Совет улустуң амыдыралының дугайында, ооң культуразының, уран чүүлүнүң болгаш экономиказының дугайында хөй санныг айтырыгларга совет төлээлериниң кежигүннери харыылаан.

Губернатор Г. Клуд Юта штаттың дугайында тураскаал номун Д. Полянскийге тывыскан. Бо ном бистин ийи чурттарывыстың аразында өзүп турар билчиишкиннің болгаш найыралдың демдээ болзун деп ол чугаалаан.

Совет төлээлериниң удуртукчузу Д. Полянский кежээ ук черниң телевидениезин дамчыштыр чүве чугаалаан.

Каттышкан Араб Республика. Асуанның бедик плотиназының тудуун ажыдары чоокта чаа Асуанга болган. Ол плотина КАР-ның Египет районунга улус ажыл-агыйының талазы-биле ужур-дузалыг болур. Ооң бирги эзлчээниң тудуун Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле болгаш ооң техниктиг төлевилелин өзугаар тудар.

Чурукта: Нил хемниң бо көстүп чыткан районунга Асуан плотиназын туткан турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

— Алло, ачам шагда-ла ажылдап чоруй барган.

Фото-этюд С. Феоктистовтуу.

„Көвүргде кижилер" КИНО

Бо кино болза совет кижилернин мзадырлыг күш-ажылынга тураскааттынган болгаш ооң-биле кады хожудангай, дөгейленчек, улуургак чүруктарны сойгаавышаан, кижилериниң аразында амыдыралдың нарын харылзааларын көргүзүп турар. Бо бүгүнү кинога көргүзерде Булыгиннериниң өг-бүлезин колдады киирген. Олар-биле холбаштыр ботгарының мурнунга салдынган сорулгазын күүседиринге кандыг-даа бергелерге торлуш дивес, чаныссыныш чок тура-соруктуг кижилерни база көргүзүп турар.

Булыгин (ролюнда артист В. Мертурьев) мурнунда шуут-ла көвүргүлер тудугларынга ажылдап чораан, ол талазы-биле арга-дуржулгалыг ажылдакчыларның бирээзи болгаш чайбыңның-даа, дайынның-даа хүнериниде чурттуң улуг-улуг хемнеринге ооң удуртулгазы-биле эвээш-авес көвүргүлерни тургускан. Ынчан ол бөдүүн, эвилең, сагыш чоңгыр-даа ажылдакчы чораан дээрзин мурнунда ооң-биле ындыг тудугларга кады ажылдап чоразын соочун өөнүктери чугаалап турар. Ынчалзажок сөөлгү чылдарда какан ол Көвүргү тудуунуң кол эргелелиниң начальниги апаргаш, ооң ажы-чаңы шуут өскерлип, улуургак, чүве тооксавас, үргүлчү хөрекеннип чоруур, бодун тогдунар болгаш дужаалзырак кижи апарган.

Кинонуң эгезинде-ле Булыгин тогум-на ындыг-дыр дээрзин көөр бис. Ылаңгыя ол кабинединге кээрде, ооң тонун, бөргүн безин өске кижилер уштур кылдыр чаңчыга берген. Ооң кады ажылдап турар кижилери, өг-бүлези, кадайы эмин эртир хүндүлеп турган. Ынчаарга ол ону чедир үнелевейн ынчап барган.

Баштайгы үеде Булыгиннериниң өг-бүлезинде бүгү байдалдар таарымчалыг ышкаш сагындырар: кадайы — Анна Семеновна ажыл-амыдыралга ооң идегелиг өөнүү болур, оглу Виктор он классты доосказ, институтка экзамен тудар дээш чоруптар. Уруу Оля ырлаар артист мен дээр, а херек кырында ооң ыраажы болур онзаланчак салымчаяны чок турган. Ооң адазының дузалакчызы билиргек болгаш чүве-ле болза мен дээр, карьерист Одинцов ол уругга ынакшып турар. Ынчап турда Булыгиннериниң өг-бүлезинге бир таарымча чок чүүл бар апаар. Көвүргү тудуушкунунуң кол эргелелин дүжүрген болгаш Булыгинни Сибирьниң соңгу талазында бир улуг хемге демир орук көвүргүүнүң тудуунуң начальнигинге томуйлаар. Найысылал — Москвага чурттап чаңчыккан өг-бүлеге, үр чылдарда кабинетке ажылдап өөреними берген начальникке ол черде беден эвес болган.

Көвүргү тудар черже Булыгин баштай боду чоруптар болгаш институтка киреринин экзаменин тудуп шыдаваан оглу Викторга демир орукка душ бооп таваржы бээр. Тудугга чедип келгениниң баштай хүүнүле-ле ооң-биле ажылчыннарның аразынга таарымча чок чүүлдер, чугаалар туруп кээр. Ылаңгыя код инженер Орлов, хоочун ажылчыннар начальниктин бодун тогдунар, улуургак чоруунга дыка таарзынмайн турар. Чаа тудуп турар көвүргү тулуунга аажок улуг бергелер база таваржып кээр. Күштүг хат, шуурган тудугнуң баштай кылдынган черлерин үреп каар. Ооң соонда Сибирьниң кадыг-дошкун соок кызы эгелээр, а чамдык ажылчыннар тудугну каггаш, өскээр чоруптар.

Ынчалзажок чоорту тудугга болгаш Булыгиннериниң өг-бүлезинге байдал өскерли бээр. Баштай Москвадан ооң кадайы, ооң соонда уруу чедип кээр болгаш ол кортук, дужун хараар Одинцовтан шуут чарылган, аная келгеш, ажылчыннарның ургуларын ыры, музыкага өөредип турар, а оглу Виктор базала тудугга ажылдай бээр. Кырган хоочун коммунист Паримов-биле эш-хуузунуң ижин-кара чок беседазын кылганының соонда Булыгинниң ажы-чаңы чоорту өскерлип, ажылхеректи билдилии-биле удуртуп эгелээр.

Совет тудугжуларны Сибирьниң 50 ажыг градус соогу-даа, хемниң ойлуп бадып турган дожу-даа доктаадып шыдаваан. Олар демир орук көвүргүүнүң тудуун чогуур өйүнде дооскаш, ажыглалга киргеннер. Кинода кижиниң сагыш-сеткилин хайныктырып, чүрек саргып кээр болуушкуннар база бар. Ылаңгыя Виктор биле орлан эрес Лениниң ынакшылы болгаш сөөлүнде барып ол тудугда ажылдап турар совет кижилер дээш Лениниң бердинген салым-хуузу чогум-на ындыг. Ону көрүп ора Ариктиканың эрес-лилим шинчилекчилери-биле кады чораш, далайже трактору-биле кады хире берген маадырлыг комсомолчу Виктор Хмара сагышка кирип кээр.

Бо солун кинону көргеш, ол хире улуг тудугга баштай болгулаан таарымча чок байдалдарны чогуур өйүнде чайладырынга болгаш Булыгинни өзулуг билдилиг, ажыл-агыйжы удуртукчу кылдыр эде кижизиде-ринге партия организациязының ролюн көргускен болза, таарымчалыг болур ийик деп күзел көрүкчүге бодаттынар. Ону ынчаар кылган болза, ук кино ооң-даа эки болуру черле чугаажок турган.

Эрес-дидим аян-чорукчу

БИСТИҢ КАЛЕНДАРЫВЫС

(Г. Е. Грумм-Гржимайлонуң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болганына)

Алдарлыг улуг орус аян-чорукчу болгаш географ Григорий Ефимович Грумм-Гржимайло 19 үүс чылдың ийиги чартыында база 20 үүс чылдың эгезинде Төп Азияны шинчилээр талазы-биле боттарының эртем-шинчилелдери-биле орус география эртеминге өлүм чок алдарны тургускан эртемденнериниң бирээзинге хамааржыр.

Григорий Ефимович 1860 чылдың февраль айда Петербургка чигир свеклазының болгаш таакпы үлетпүрүнүң талазы-биле улуг мергежилдиг Ефим Григорьевич Грумм-Гржимайлонуң өг-бүлезинге төрүттүнген.

Бичии Гриша он харлыг турда адазы өлүп калган болгаш ол биче чажындан тура авазынга дузалажып, дуңмаларын азыражыр дээш күш-ажылчы орукче кирген. Өг-бүлезинге дузалашпышаан ол, 1879 чылда шериг гимназиязын чедиишкинниг дооскаш, Петербург Университединиң бойдус эртемнериниң салбырынга кирген. Университетке өөренип тургаш, зоологияны, ботаниканы, хөрзүнүү, метеорологияны, дириг амыттаннар географиязын күжениишкин-биле шингээдип ап турган болгаш университетке бойдус бөлгүмү тургускан. Ол бөлгүмге сөөлүнде улуг академиктер болгаш профессорлар апарган кижилер барып тургулаан.

Университетти 1884 чылда эртеп доозупкаш, Григорий Ефимович Ортаакы Азияже аян-чорук кылып чорупкан. Дөрт чылдарның дургузунда ол Памириниң болгаш Тянь-Шаньның, Бухараның дагларын шинчилээн. Ынчан ол, аян-чорукту барыкла он муң километр ажыг орукту аттыг, чадаг эткен. Ол экспедициялариың түпелинде зоология, метеорология, хөрзүн, төөгү болгаш улустарның культура талазы-биле эткен оруунуң дугайында дыка хөй материалдарны ол чыып алган. Аян-чоруктуң түпелин Григорий Ефимович «Памир чурттарының очериги» деп ном кылдыр парлап үндүрген.

1889 — 1890 чылдарда Грумм-Гржимайло бодунуң дуңмазы Михаил Ефимович-биле Төп Азияга улуг аян-чорукту болгаш шинчилелди кылган. Төп Азияже экспедицияның түпелин кылдыр «Барыын Кыдатка аян-чорукту тодарадып бижээн» деп 3 томнуг номну Грумм-Гржимайло үндүрген. Төп Азияже аян-чоруктуң сөөлүнде эртемге улуг ажылды кылганы дээш Россияның География Ниитилели ацаа Н. М. Пржевальский аттыг шаңналды 1891 чылда бир-ле дугаар тывыскан. Ооң бир чыл болганда Италияның География Ниитилели ону Американы ажытканындан бээр 400 чыл болган оюнуң байырлалынга чалаан, а Парижтиң Эртемнер академиязы Грумм-Гржимайлога П. А. Чихачев аттыг шаңналды тывыскан.

1903 чылда Грумм-Гржимайло Барыын Моолче болгаш Тываже (ол үеде урянхайлар чурту деп турган) аян-чорукту кылган. Улуг аян-чорукчу, эртемлен ынчан Моолдуң Кобдо, Улангом хоорайларын, хөй хөлдерин болгаш Тываның Таңды-Уланы Хөндергей арты-биле ашкаш, Хемчик хемниң үнүнче кирип келген, ооң Россия кызыгаарынче дедир ээп чорупкан.

1914 чылда Иркутск хоорайдан Тожу таварааш, Бии-Хемни куду баткаш, Кызылга келген. Ол болза ооп Тывага ийи дугаар аян-чоруу болган. Ынчан Кызыл чаа-ла үндезилеттинип турган. Улуг-Хемнин

ийи талазын, Бии-Хем болгаш Каа-Хемниң аразында тайганы (амгы В. А. Обручев аттыг сын) шинчилеп көрген. Чаа-Хөл аксындан куду Григорий Ефимович салга олурупкаш, Енисейлеп эжиндирип баткан болгаш Улуг Ужарны таварып эткен.

Ол аян-чоруктуң түпелин Грумм-Гржимайло «Барыын-Моол болгаш Урянхай край» деп үш томнуг ном кылдыр бижип үндүрген. Ооп бирги томунда шинчилээн чурттарының бойдузун бижип көргүскеп. Ооп бижээнин өзугаар алырга Таңды-Уула сын эрте бурунгу шагда тывылган, ол болза Азияның эртеги «бүкүлээжи», ооп кыры оргу, кожагарлар баштарында мөңге харлар болгаш мөңгилер чок, сынның соңгу талазы арга-ыяштыг, мурнуу талазы куруг хову деп турар, тодаргайларга ол аян-чорукчу Таңды-Уланың амгы байдалын шыны-биле көргүскеп.

Бии-Хемниң уну-биле баткаш, соң арга ыяжының албээн, янзы-бүрү дириг амытаннарының дугайын болгаш агаар-бойдузунуң кадыг-дошкунун ында бижээн. Улуг-Хемге келгеш, ол агаар-бойдустуң курган байдалын, хем унунда кара болгаш каштан өөнүү хөрзүннүү ховуларны, дириг амытаннарны эки өөренип көрген.

Ынчангаш Грумм-Гржимайло Тывага келгеш, чурттуң чер тургузуун, ооп суг талазы-биле байлаан тодаргайы-биле шинчилеп көрген.

Помнуң ийиги томунда тываларның элээн хөй үүс чылдар иштинде төөгүзүн бижээн болгаш тывалар орте-бурунгу төөгүзүнүң талазы-биле шаанда Енисей унунга чурттап чораан кыргыстарга дөмей улус деп бижип турар.

Үшкү томунда тываларның аажы-чанын, оларның ажыл-агыйын бижээн.

Ооп ангыла ол Ортаакы Уралче, Амурже, Кавказче, Каспий далайның мурнуу эриктеринче, Крымче, Поволжье, Барыын Украина областарынче аян-чоруктарны кылгылаан.

Октябрь революциязының болгаш хамааты дайынның үезинде Григорий Ефимович Совет эрге-чагырганың талазына бүрүн туржуп, ону бүгү аргалар-биле деткип турган. Казы хары улгадып, аян-чорук кылыры берге апаарга Григорий Ефимович Петербургка чурттап, эртем ажылы кылып турган. 1919 чылда «Барыын Моол болгаш Урянхай край» деп номунуң ийиги томун дооскан.

1920 чылдан 1931 чылга чедир география ниитилелиниң президентизиниң оралакчызы болуп келген. Улуг аян-чорукчу, эртемден башкы ажылынга элээн каш чылдарда ажылдап, Ленинградтың географил институдунуң, Ленинградтың чөөн чүк дылдарының институдунуң профессору турган.

1928 чылда «Моолдуң төөгүзү» деп моолдуң ортумак школазынга хереглээр номну бижээн. Ол ном моолдуң өөредилге черлериниге улуг дузалыг болган. Ол-ла чылын Совет чазак Григорий Ефимовичиге эртемниң алдарлыг ажылдакчызы деп атты тывыскан.

1936 чылдың март 3-те Григорий Ефимович мөчээн.

Россияның география эртемнерин алдаржыткан аян-чорукчу, кайгамчыктыг улуг эртемденнериниң бирээзи Г. Е. Грумм-Гржимайлонуң ады алдар сураглыг эртемденнер Н. М. Пржевальскийниң, В. А. Обручевтин, Ю. М. Шокальскийниң аттарының аразынга төлептиг черни эзлээр деп чүвеге совет улус бүзүрээр.

Т. САЛЧАК,
Кызылда школа-интернаттың башкызы.

Обласка АГААР БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн обласка шоолуг эвес булуттарлыг, хар чагбас хүн болур. Хат кошкак. Агаарның температуразы: даглыг черлерге—6—11, чавыс черлерге—11—16, а Кызылга—13—15 градус соок.

Редактор Н. С. ШОЙГУ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

Бөгүн

«ВЛКСМ-ниң 30 чылы» (улуг залга): **«Фуртуна»**—12, 2.15, 4.15, 6.15, 8.15, 10.10 шактарда.

«ВЛКСМ-ниң 30 чылы» (биче залга): **«Фатима»**—3, 5, 7, 9 шактарда.

«Каа-Хем»: **«Сегиржиишкин»** («Поединок»)—11.15, 1.15, 3.15 шактарда; **«Чыл узамдыктыг орук»** («Дорога длиною в год»)—5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«Восток»: **«Хаван ажаанчызы болгаш хойжу»** («Свинарка и пастух») — 1.15, 3.15 шактарда; «Анна Эйдеш»—5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 22-64, иштики информация килдизиниң 21-47, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт килдистериниң 23-35, чагаа килдизиниң 21-27, культура болгаш амыдырал килдизиниң 25-38, корректорларның 20-60.

ТС—00061. Чагыг № 488. Культура эргелелиниң типографиязы.